

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Київський національний лінгвістичний університет
Кафедра східної філології

Кваліфікаційна робота магістра з іранської філології на тему:

ЛЕКСИКО-ГРАМАТИЧНІ ТА ФУНКЦІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ
МІЖМОВНОЇ ІНТЕРФЕРЕНЦІЇ
(на матеріалі турецьких запозичень в перській мові)

Студента групи МПперс 57-19
факультету сходознавства
денної форми навчання
Освітньо-професійної програми
Галузевий переклад: перська мова,
англійська мова
Спеціальності 035 Філологія
Спеціалізації 035.067 Східні мови та
літератури (переклад включно),
перша – перська
Драбенка Артура Романовича

Науковий керівник:
канд. філол. наук, доц. Охріменко М.А.

Допущений до захисту
« ___ » _____ 2020 року

Завідувач кафедри

_____
(підпис)   Валігура О.Р.
(ПІБ)

Національна шкала _____
Кількість балів _____
Оцінка ЄКТС _____

Київ – 2020

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИКО МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ	
ДОСЛІДЖЕННЯ ЗАПОЗИЧЕНЬ У СУЧАСНОМУ МОВОЗНАВСТВІ ...	9
1.1 Поняття терміна «запозичення» у дослідженнях вітчизняних та іноземних мовознавців.....	9
1.2 Умови запозичення іншомовних слів.....	13
1.3 Синхронічні та діахронічні дослідження запозичень.....	15
1.4 Дослідження запозичень в іраністиці.....	17
1.4.1 Лексичні запозичення в до ісламську епоху.....	20
1.4.2 Арабські запозичення.....	21
1.4.3 Тюркські запозичення.....	23
1.4.4 Європейські запозичення.....	23
1.5 Мовна ситуація як фактор функціонування мови.....	24
1.6 Лінгвістична та національна самосвідомість етносів сучасного Ірану	25
1.7 Мовна політика в Ірані у другому десятилітті 21 століття.....	31
Висновки до Розділу I	40
РОЗДІЛ II. ЛЕКСИКО-ГРАМАТИЧНІ ТА СЕМАНТИЧНІ	
ОСОБЛИВОСТІ ТУРЕЦЬКИХ ЗАПОЗИЧЕНЬ В ПЕРСЬКІЙ МОВІ	41
2.1 Запозичення суспільно-побутової лексики.....	42
2.2 Запозичення військово-історичної лексики.....	51
2.3 Запозичення лексики, яка позначає родинні зв'язки та форми ввічливого звертання.....	56
2.4 Запозичення лексики, яка позначає назви тварин і рослин.....	58
2.5 Запозичення дієслів.....	60
Висновки до Розділу II	61
РОЗДІЛ III. ФУНКЦІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ТУРЕЦЬКИХ	
ЗАПОЗИЧЕНЬ В СУЧАСНІЙ ПЕРСЬКІЙ МОВІ	63

3.1 Питання адаптації запозичень.....	63
3.2 Фонетична та орфографічна адаптація турецьких запозичень.....	65
3.3 Частиномовна приналежність турецьких запозичень в перській мові...	66
3.4 Приклади вживання турецьких запозичень в матеріалах ЗМІ.....	68
3.5 Подальші перспективи дослідження турецьких запозичень.....	78
Висновки до Розділу III	79
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ.....	81
АНОТАЦІЯ.....	84
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	87
ДОДАТКИ.....	92

ВСТУП

Перська мова належить до індоєвропейської мовної сім'ї та є офіційною державною та літературною мовою Ісламської Республіки Іран. Перська мова, або фарсі, функціонувала як літературна раніше, особливо в 10 – 15 століттях не лише в Ірані, але й в Афганістані, Азербайджані, Індії та інших регіонах Середньої Азії.

Сучасна перська мова сформувалась за останні 100 років на основі розмовних діалектів та власне літературної мови. Країна Ісламська Республіка Іран, як мультинаціональна країна, збирає в своїх межах величезну кількість народів та племен, які володіють не тільки офіційною мовою Республіки, але й національною зокрема. В результаті, ми маємо мову з дуже довгою історією, але й одночасно живу, яка зі своїм розвитком зазнає певних змін.

На формування перської мови вплинуло багато чинників, найфундаментальнішим з яких є розвиток словникового складу шляхом запозичення іноземної лексики. За будь-яких форм мовних контактів фактори екстралінгвального характеру (економічні, культурні, політичні тощо) вказують на ознаку запозичення.

Певною мірою питаннями запозичень у фарсі займалися такі відомі іраністи: С.А. Алієв (Алиев, 1985), А.А. Вахідов (Вахидов, 1990), Г.С. Голева (Голева, 2006), В.Б. Іванов (Иванов, 2004), В.І. Месамед (Месамед, 1984), І.К. Овчиннікова (Овчинникова, 2009), Л.С. Пейсіков (Пейсиков, 1975), Ю.А. Потапов (Потапов, 1987), Ю.А. Рубінчик (Рубинчик, 2001), В.С. Расторгуєва (Расторгуева, 1966). Запозичення ставали об'єктом дослідження й іранських мовознавців: А. Кармані (عباس عطاری کرمانی، ۱۳۷۴) та Н. Вазінпур (نادر وزینپور، ۱۳۷۵).

Таким чином запозичення у сучасній перській мові завжди привертало увагу лінгвістів, але запозичення з турецької мови досі не ставали предметом аналізу окремого лінгвістичного дослідження. На нашу думку, такий аналіз

дозволяє сформувати уявлення про мовну й концептуальну картини світу іранського народу.

Актуальність дослідження зумовлена загальною спрямованістю сучасних лінгвістичних студій до вивчення лексичного складу мови. Актуальність визначається як лінгвістичною, так і культурно-історичною значимістю турецької мови для іранського суспільства. Крім того існує необхідність заповнити прогалину у дослідженні перської мови, яка полягає в аналізові турецьких запозичень як слів повсякденного вжитку, що увійшли та закріпились в перській мові. За останні роки в результаті політики мовного пуризму, в перській мові був виокремлений пласт турецьких запозичень, що позначають поняття, яким немає жодних аналогів у мові: виключно історичні поняття та побутова лексика, яка є у активному вжитку. Саме це привернуло нашу увагу і стало об'єктом дослідження у кваліфікаційній роботі магістра з іранської філології.

Мета дослідження полягає в комплексному аналізові лексико-граматичних та функціональних особливостей турецьких запозичень в перській мові, та дослідженні структурно-фонетичних та семантичних трансформацій тюркізмів, які відбулись в результаті проникнення в перську мову.

Досягнення поставленої мети кваліфікаційної роботи магістра полягає у вирішенні таких **завдань**:

- висвітлити теоретико-методологічні засади дослідження мовної інтерференції в сучасному мовознавстві;
- визначити загально-наукове поняття «запозичення»;
- проаналізувати лексичні особливості турецьких запозичень в сучасній перській мові;
- розглянути граматичні особливості та специфіку функціонування турецьких запозичень в перській мові;
- дослідити структурно-фонетичні та семантичні трансформації турецьких запозичень в перській мові;

- розробити класифікацію турецьких запозичень відповідно до рівнів мови;
- з'ясувати особливості функціонування турецьких запозичень в іранських засобах масової інформації;
- узагальнити результати проведеного дослідження;
- створити словник турецьких запозичень, та подати їх значення в перській та турецькій мовах.

Об'єктом дослідження виступають турецькі запозичення в перській мові.

Предметом дослідження є лексико-граматичні та функціональні особливості міжмовної інтерференції на матеріалі турецьких запозичень.

Матеріалом дослідження послуговували 218 запозичень з турецької мови, дібрані методом суцільної вибірки зі словників Г.А. Восканяна (Восканян, 2008), М.А. Гаффарова (Гаффаров, 1976), І.К. Овчиннікової (Овчинникова, 2009), Ю.А. Рубінчика (Рубинчик, 2013).

Відповідно до цільових настанов було використано такі **методи дослідження**: *метод суцільної вибірки* (добір турецьких запозичень зі словників), *порівняльно-історичний метод* (порівняння способів передачі значень турецьких запозичень в перській мові), *семантичний метод на основі компонентного аналізу* (визначення значення турецьких запозичень в перській мові з перекладом на українську), *дескриптивний метод* (відображення фонетичних та синтаксичних змін під час мовної інтерференції), *трансформаційний аналіз* (винайдення початкового вигляду запозичень в перській мові турецькою), *метод контекстуального аналізу* (при перекладі використаних запозичень у ЗМІ), *метод кількісних підрахунків* (при розподілі запозичень у словотвірні групи).

Наукова новизна полягає у тому, що у пропонованій кваліфікаційній роботі магістра з іранської філології вперше було проведено комплексний аналіз турецьких запозичень у сучасній перській мові, розглянуто їх лексико-граматичні та функціональні особливості, виокремлено основні моделі творення

нових слів, з'ясовано причини входження певних лексем до корпусу сучасної перської мови, розроблено класифікацію відповідних лексико-семантичних груп тюркізмів у фарсі. Окрім цього, нам вдалось створити свій власний словник турецьких запозичень у перській мові, віднайти їх первинний вигляд в турецькій мові та розкрити значення в сучасній перській мові.

Практичне значення отриманих результатів і висновків полягає в можливості їх застосування у викладанні таких дисциплін навчального плану: «Лексикологія перської мови», «Лексикологія турецької мови», «Історія перської мови», «Практичний курс перекладу (перська і українська мови)», «Основи теорії і практики перекладу (перська і українська мови)», підготовці відповідних розділів підручників, навчально-методичних посібників, у розробці спецкурсів та семінарів зі словотвору, морфології, стилістики, перекладознавства тощо. Окрім цього ми вбачаємо перспективу створення спеціального словнику турецьких запозичень в перській мові.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та результати наукового дослідження висвітлено у тезах доповіді на Міжнародній науково-практичній конференції «AD ORBEM PER LINGUAS. ДО СВІТУ ЧЕРЕЗ МОВИ», 17-18 червня 2020 року.

Обсяг і структура роботи. Кваліфікаційна робота магістра з іранської філології складається зі вступу, трьох розділів з висновками до кожного з них, загальних висновків, списків використаної джерел, додатків та резюме. Повний обсяг роботи 101 сторінка. Із них 86 сторінок основного тексту. Список використаних джерел складає 70 позицію (з них іноземними мовами 22 позиції).

У вступі визначається актуальність теми, мета і завдання дослідження, об'єкт, предмет та матеріали роботи, методи дослідження, наукова та теоретична цінність, а також представлено відомості про апробацію результатів дослідження.

У Розділі 1 дослідження розкрито поняття терміна «запозичення», обґрунтовано умови запозичення іншомовних слів, розглянуто синхронічні та

діахронічні дослідження запозичень, опрацьовано дослідження запозичень в іраністиці з подальшою класифікацією (доісламські, арабські, турецькі, європейські тощо), представлено вплив мовної ситуації на функціонування мови, з'ясовано лінгвістичну та національність самосвідомість етносів сучасного Ірану, узагальнено мовну політику в Ірану у другому десятилітті 21 століття.

У Розділі 2 дослідження опрацьовано лексико-граматичні та семантичні особливості турецьких запозичень в перській мові, виявлено до яких частин мови належать запозичення і розподілено їх у лексичні групи, розглянуто запозичення суспільно-побутової лексики, подано запозичення військової лексики, визначено запозичення на позначення родинних зв'язків та форм ввічливого звертання, розкрито запозичення назв тварин і рослин, виявлено запозичення дієслів.

У Розділі 3 дослідження з'ясовано функціональні особливості турецьких запозичень в сучасній перській мові, представлено питання адаптації запозичень, подано фонетичну та орфографічну адаптацію турецьких запозичень, розглянуто частиномовну приналежність турецьких запозичень, наведено приклади вживання турецьких запозичень у засобах масової інформації, запропоновано подальші перспективи дослідження турецьких запозичень.

У загальних висновках до роботи наведено теоретичне узагальнення й обґрунтування наукової проблеми міжмовної інтерференції в перській мові, та викладено результати проведеного наукового дослідження, а саме: висвітлено процес мовної інтерференції, з'ясовано сьогоденне положення мовної ситуації в Ісламській Республіці Іран, досліджено фонетичне, граматичне та семантичне значення турецьких запозичень, подано декілька класифікацій запозичень, досліджено вживання запозичень в засобах масової інформації.

У додатку представлено словник турецьких запозичень з їх первинним виглядом в турецькій та перській мовах та функціональним перекладом до кожного слова.

РОЗДІЛ І ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЗАПОЗИЧЕНЬ У СУЧАСНОМУ МОВОЗНАВСТВІ

1.1 Поняття терміна «запозичення» у дослідженнях вітчизняних та іноземних мовознавців

Одне з питань в теорії мовного запозичення – питання про те, яке саме явище в мові потрібно називати власне запозиченням. Як у вітчизняному, так і в зарубіжному мовознавстві існує чимало визначень цього поняття.

Теоретичне обґрунтування проблеми мовних взаємозв'язків вперше зустрічається в роботах І. О. Бодуена де Куртене у 1875 році (Бодуен де Куртене, 1963). Згодом мовознавці кінця 19 – початку 20 століття почали користуватися терміном «мовне змішування», яке вперше почав використовувати Шухардт. У цей період на перше місце висувається питання щодо природи власне факту переходу слів з однієї мови у іншу, саме тому в працях мовознавців кінця 19 – початку 20 століття, які присвячені мовній взаємодії, значна увага приділяється пошукам термінології, аби позначати дане поняття. У наукових дослідженнях того періоду запозичення розглядалось як переміщення слів чи переміщення слів та окремих елементів слова з однієї мови в іншу. Саме у цьому значення термін «запозичення» вживався у більшості робіт (Крысин, 1965, с.116). Окрім того, у 20 столітті був запропонований ще один термін для позначення цього явища – «взаємний мовний вплив» (Щербак, 1994, с. 103).

Таким чином, термін «запозичення» є неоднозначним. З одного боку, запозичення розглядалось як переміщення слів однієї мови в іншу, яке відбувалось таким чином, що ніяк не могло розірвати зв'язки між суспільним життям та різними культурними явищами (Лотте, 1982, с.95). При цьому деякі лінгвісти трактують це явище як різні процеси: власне запозичення та калькування.

З іншого боку, «запозичення» визначається як іноземне явище, яке не просто перейшло в іншу мову, але й повністю засвоїлось мовою, котра його

увібрала. На думку Ю. С. Сорокіна, процес запозичення іноземних слів є двостороннім процесом, де відбувається не просто передача готових елементів однією мовою і прийняття їх іншою, але й освоєння системою даної мови, її формального і семантичного перетворення в умовах системи іншої мови. Про процес запозичення, коли йдеться дійсно про акт засвоєння і пристосування запозичених слів, а не механічного переміщення в іншу мовленнєву стихію певної сукупності іноземних слів, можна сказати, що це творчий і активний процес, який має на меті високу ступінь самобутності та розвитку мови, що засвоює (Сорокин, 1965, с. 134).

Л. П. Крисін. називає запозичення процесом, під час якого відбувається переміщення різних елементів з однієї мови в іншу. Під «різними елементами» маються на увазі різні одиниці мовних рівнів: фонології, морфології, синтаксису, лексики, семантики. Тому Л. П. Крисін розмежовує запозичення фонем, морфем, лексем тощо (Крысин, 1965, с. 116).

Е. Хауген класифікує запозичення за структурними і формальними ознаками. Підґрунтям для структурної класифікації запозичень є різна ступінь морфемної субституції запозичень у мові, що їх приймає. Таким чином мовознавець розділяє запозичення на «власне запозичення» (тобто процес запозичення не тільки звукової оболонки слова, але й його значення) та «гібридні запозичення» (утворені частково з рідного і частково з іншомовного матеріалу). Окрім того, Е. Хауген виділяє так звані «гібридні новоутворення» – слова, що походять від запозичень, хоча, на думку науковця, це явище ніяк не відноситься до процесу запозичення (Хауген, 1972, с. 344)

Своєрідним продовженням, а також розвитком ідей Е. Хаугена є концепція Відповідно до якої, під терміном «замозичення» мається на увазі ціла низка різноманітних понять, через це водиться розмежування: власне запозичення та квазізапозичення (лат. *quassi* «немов, на зразок»).

Власне запозичення, у свою чергу, діляться на наступні групи:

1. Варваризми – іншомовні слова та вирази, що вживаються у мові без перекладу з дотриманням графіки і орфографії мови-джерела. Вважається найчистішим зразком запозичення, при якому ступінь адаптації дорівнює нулеві. Точніше кажучи, це ще не запозичення, а чужорідне вкраплення, що характеризує, як правило, мову освіченої частини суспільства;
2. Транслітерація – перехід з однієї графічної системи в іншу, за допомогою передачі чужої графіки своєю власною;
3. Власне запозичення, або запозичення у вузькому сенсі – слова, що прийшли з інших мов, які передаються на письмі своєю власною графічною системою (не варваризми), у яких не відбулось суттєвих змін;
4. Інтернаціоналізми – є прошарком лексики, який займає місце між запозиченнями та квазізапозиченнями.

Серед квазі запозичень виділються наступні:

1. Власне переоформлення – запозичення, у яких відбулась «переробка» у мові-реципієнті. Наприклад, інститут (лат. *institutum*), летальний (лат. *letalis*) та інші;
2. Слова-міксти – переоформлення слова, які перероблені на підґрунті запозиченого слова за певними мовними моделями. Наприклад, *аргументувати*;
3. Слова-гібриди – власне слова будь-якої мови, утворенні на базі запозичених слів, але на манер мови, що запозичує. Наприклад, *шосейний* (Хауген, 1972, с. 350).

С. В. Гринев класифікує запозичення на основі наступних ознак:

- час запозичення;
- мова-джерело запозичення;
- сфера вживання запозичених слів (загальноживана й спеціальна);
- характер запозиченого матеріалу;

1. пряме чи непряме матеріальне запозичення, тобто запозичення з чужої мови як матеріальної (звукової і графічної) сторони знаку, так і його значення;
2. калькування, що представлене трьома різновидами:
  - словотвірне калькування, що імітує чужу словотвірну модель при наповненні її своїм морфемним матеріалом;
  - смислове чи семантичне калькування, при якому у слів національної мови під впливом чужої з'являються нові значення;
  - фразеологічне калькування, тобто переклад іншомовного виразу «дослівно» (Гринев, 1982, с. 114).

Можна провести чітку грань між двома типами іншомовних слів, які входять до будь-якої мови; між проникненням і запозиченням, тобто терміни є різновидами лексичної взаємодії мов, оскільки головною причиною проникнення є двомовність, в той час як запозичення має на меті результат міжкультурного впливу.

Пріоритет в описанні процесу запозичення іншомовної лексики належить Л. П. Крисіну. У вітчизняному мовознавстві прийнято представлений ним розподіл іншомовних слів на три групи:

1. Запозичене слово;
2. Екзотизм;
3. Іншомовне вкраплення.

У свою чергу запозичені слова представлені наступними групами слів:

- 1) слова, що структурно співпадають з іншомовними прототипами, тобто слова, змінені графічно та передані відповідним фонемним засобам мови, що запозичує без будь-яких структурних додавань;
- 2) слова, що морфологічно оформленні засобами мови, що запозичує;
- 3) слова з частковою морфологічною субституцією (Крысин, 1964, с. 118).

Таким чином, запозичені слова постають як складна та структурно-неодинарна група. Хоча лексика, яка є в цій групі, має деякі загальні риси, що відрізняють їх від інших пластів лексики мови.

1.2 Умови запозичення іншомовних слів

Проблема мовних контактів є певною сукупністю величезної кількості соціальних, психологічних та лінгвістичних питань. З лінгвістичної точки зору, одне з центральних місць в ній посідає власне питання про двомовність як про найголовніший фактор запозичення.

У. Вайнрайх стверджував, що найбільш сприятливу ситуацію для запозичення створює той вид мовних контактів, який прийнято називати білінгвізмом. У якості прикладу вчений наголошував на тому, що одномовні носії португальської мови, можливо, зберегли би слово «sobretudo» для позначення предмету одягу, який був би представлений лише новим фасоном пальто. Але двомовні португальські емігранти в США запозичили для нього англійське слово «alvacote» від англ. «overcoat», ставлячись до цієї форми одягу як до іншого об'єкту (Вайнрайх, 1979, с. 98).

Найтісніші мовні контакти з'являються в ситуації етнічної двомовності, що створює певний простір на стику розселення двох чи більше народів. Таке явище приводить до складного й глибокого взаємопроникнення, інтерференції мов, віддаленим наслідком яких є створення змішаної мови.

У теорії мовних контактів, на думку багатьох спеціалістів, є два основних поняття, які можуть бути застосовані в даному випадку.

По-перше, це явище запозичення. Лексеми, що зазвичай називаються запозиченими, мають наступні характеристики:

1. З'являються в лексиконі не тільки білінгвів, але й монолінгвів.
2. Належать до однієї мовної системи.

Останнє ствердження є результатом першого, оскільки монологічні мови володіють лише однією мовною системою, то нові лексеми в їх спілкуванні можуть належати лише їх одній мовній системі.

По-друге, за двомовності існує явище інтерференції, яке, на думку Є. М. Верещагіна, визначається як перегрупування моделей, що виникає внаслідок залучення чужих елементів в структурні сфери мови та протиставляється запозиченню, яке осмислюється тільки як додаток до існуючого інвентарю (Верещагин, 1968, с. 166). З вищесказаного випливає те, що «запозичення» та «інтерференція» розрізняються насамперед тим, чи увійшла мовна одиниця в систему, чи вона просто додалась до інвентарю.

Двомовність складається на шляхах культурних контактів двох народів, позбавлених прямої географічної суміжності. Така двомовність не є ознакою мовної спільності. Її носії – окремі особи й групи людей, мовленнєва поведінка яких унаслідкується за певних умов та розповсюджується в одномовній сфері. Таким чином, елементи «чужого» потрапляють в мовленнєве вживання одномовних осіб не тільки у зв'язку з тим, що прийшли нові речі та поняття, але в практичних визначеннях двомовних груп є іншомовні заміни, а ця мовленнєва практика за деяких причини достатньо сильно впливає.

Ступінь впливу іншої мови на певну національну мову, особливо літературну, та в умовах такої групової двомовності може бути дуже суттєвим. Процес запозичення слів, що відбувається в подібній ситуації, підтверджує те, що найглибші мовні змішування пояснюються не тільки змішуванням народів чи регулярними контактами в культурній сфері, але й самою природою слова, його спрямованістю на дійсність, співвіднесеністю з предметом і поняттям, в силу чого факти матеріальних та культурних контактів, тобто позамовні фактори, відіграють остаточну роль у власне процесі запозичення на лексичному рівні (Биржакова, 1972, с. 7).

Таким чином, для процесу запозичення територіальний контакт двох народів не є необхідним. Географічна роз'єднаність двох народів не є перешкодою

для лексичного запозичення. Окрім цього запозичення може бути максимально інтенсивним, або ж навпаки, слабким за близького сусідства цих народів.

Двомовність може з'явитись при спілкуванні декількох, навіть одного, носіїв даної мови з іншим мовним середовищем (Крысин, 1968, с. 31).

Слід також відмітити, що в сучасних умовах двомовність проявляється не тільки в усному спілкуванні, але й під час читання іноземних текстів або в перекладацькій діяльності. Тобто двомовність може проявлятися за відсутності безпосереднього контакту носіїв різних мов, а запозичені слова, як результат такого виду двомовності, одразу потрапляють до письмового вжитку, оминаючи стадію усного вживання в мовленні двомовних груп людей. Отже, деякий мінімум двомовності є головною умовою лексичного запозичення.

1.3 Синхронічні та діахронічні дослідження запозичень

Запозичення з однієї мови в іншу при синхронному зіставленні двох мовних систем в структурно-типологічному плані постає як відтворення в мові прийнятих моделей іншої. Засвоєння запозиченої лексики забезпечується її адаптацією, що термінологічно позначається як асиміляція, тобто засвоєння мовою запозиченої лексики матеріальної форми шляхом максимального наближення її фонетичних та лексико-семантичних характеристик відповідно до норм мови, що запозичує (Гринев, 1982, с. 119). Різний ступінь морфемної, а в її межах фонемної, адаптації є основою для одного з найпоширеніших типів класифікації запозичених слів. Під час синхронного розгляду запозичення можуть бути представлені як характерний для кожної історичної епохи набір лексем. Класифікації такого типу представляють пласти запозичення в даній мові.

Під час діахронічного розгляду на перший план виступає ідея поступового освоєння слова в усіх його складових (фонетична, орфографічна, граматична, синтаксична адаптація), перенесеного з однієї мовної системи в іншу.

Обидва шляхи дослідження можуть перетинатись: синхронічний метод дослідження ставить питання про ступінь засвоєння визначених іншомовних елементів, а діахронічний – проблему структурних типів.

При діахронічному розгляді процесу запозичення теоретично важливим є визначення крайніх точок процесу, тобто час запозичення та освоєння запозиченого слова. Як відмічають спеціалісти, це визначення не тільки хронологічне, але воно припускає якісну характеристику двох станів в історії запозиченого слова на основі мови, що запозичує. Система мови, що запозичує, обов'язково перероблює матеріал, що увійшов, якщо він не вкладається в її характеристики та параметри (Биржакова, 1972, с. 11).

Питання щодо початкової точки відліку в історії запозичень на певному національному підґрунті є неоднозначним у науці. Далеко не все, що з'являється у мовленні, стає фактом та надбанням мови. Однак те, що не стало реальністю в певну історичну епоху, може реалізуватись в іншій. На думку Ю. С. Сорокіна, час саме першого вжитку запозиченого слова окремими авторами та в спеціальних цілях ще не є достатньою ознакою входження цього слова в мову, лексичну систему. Також воно не слугує достатнім вказівником на час запозичення слова та його фіксацію в спеціальних виданнях: словниках, енциклопедіях тощо. Таке слово ми можемо назвати скоріше іноземним, аніж запозиченим (Сорокин, 1965, с. 62). Дослідник висуває п'ять основних показників того, що слово вже закріпилась в мові:

- 1) Формальне пристосування слова до норм мови, що запозичує. Іноді запозичені слова сильно асимілюються в мову, а іноді – зберігають свій фонетичний склад.
- 2) Широкий та інтенсивний вжиток в мові, різних її стилях, авторів тощо.
- 3) Підпорядкування запозиченого слова всім словотвірним законам мови.

4) Фразеологічна активність слова та різноманітність його використання.

5) Диференціація значення запозичення по відношенню до найближчих синонімів (Сорокин, 1965, с. 62).

Подібні критерії асиміляції проводить дослідник Л. П. Крисін, на думку якого, все з перелічених ознак є необхідними для входження іншомовного слова у мову. Дослідник вважає, що другорядними ознаками є фонетична та граматична асиміляція слова, а також його словотвірна активність. Також, на думку дослідника, фонематична субстанція та фонетичне засвоєння слова є різними поняттями, оскільки перше є передачею іноземного слова фонемними засобами мови, що запозичує, а друге – спостерігається в процесі функціонування іноземного елемента та не є ознакою, що характеризує запозичене слово. Розрізняються й граматичне оформлення іноземного слова та граматичне пристосування в системі іншої мови (Крысин, 1968, с. 37).

Засвоєння іноземних слів відбувається в процесі всього розвитку мови, але в різні періоди їх кількість та ступінь адаптації може бути різною. На думку А. А. Реформатського, існує два види запозичень: усвоєні та засвоєні й усвоєні, але не засвоєні. Перші – іноземні слова, що повністю підпорядковані фонеморфологічному складу мови. Подібні запозичення дуже складно виявити в мові. У свою чергу другі – не повністю підпорядковані фонетичному та граматичному складу мови. Тому, розглядаючи лише одну структуру слова, без етимологічного аналізу, одразу можна зрозуміти іноземне походження слова (Реформатский, 1967, с. 135).

1.4 Дослідження запозичень в іраністиці

Одним з найважливіших шляхів розвитку словникового складу будь-якої мови є власне запозичення іншомовної лексики, що виникають під час мовних контактів. Найголовнішим чинником під час вивчення будь-яких мовленнєвих

контактів є принцип нерозривності лінгвістичного та соціологічного чинника (Барышников, 1982, с. 100). Жодна наука не може дати адекватне пояснення щодо власне формування словникового складу мови, хоча в лінгвістиці знайти пояснення можна. Соціологічний, чи соціолінгвістичний аспекти розглядають причини розвитку лексики за межами мови, а саме в соціальних проблемах чи то в історії народу. У такому випадку вивчення розвитку мовленнєвого складу буде відображати й фіксувати соціальні, економічні, ідеологічні та інші зміни. Іншим аспектом цієї проблеми є лінгвістичний. Саме цей аспект розглядає шляхи формування лексики, тобто відповідає на питання про те, яким чином відбуваються якісно-кількісні зміни словникового складу. За такого підходу, в першу чергу, характеризуються внутрішньо лінгвістичні проблеми лексики: деякі питання словотворення, семіології, семасіології, фразеології, термінології тощо. Очевидно, що саме такий підхід відповідає вимогам власне лінгвістики (Пейсиков, 1975, с. 14)

Слід підкреслити, що ці два аспекти розгляду закономірностей розвитку лексики тісно пов'язані один з одним, що підтверджується будь-яким окремим фактом поповнення чи зміни словникового складу мови (Пейсиков, 1975, с. 15)

При будь-яких формах мовленнєвих контактів фактори немовного характеру, наприклад, економічні чи культурні, мають вплив остаточний вплив на характер запозичення. Вивчення мовленнєвих контактів повинно відбуватися з обов'язковим врахуванням історичних умов, а саме час появи цих мовленнєвих контактів.

Розвиток мови стимулюється потребами спілкування, що змінюються з розвитком суспільства. Це відбувається в конкретних історичних умовах. Власне лексичні запозичення є тому доказом, що дійсно свідчить про багатосторонні міжнародні зв'язки даного народу (Барышников, 1982, с. 101). Ми можемо стверджувати, що іншомовні запозичення є способом найменування нових понять чи речей, для яких не знайшлось еквівалентів у мові. Логічно, що поява

нового поняття, назва якого є запозиченою, супроводжується іншомовним найменуванням, але згодом замінюється власне народною назвою.

Доля перської мови склалась незвичайно з погляду змішаності: протягом двадцяти п'яти століть (ми маємо на увазі лише зафіксовану в пам'ятках історію) вона знаходилась у тісних відносинах з іншими мовами. Процес запозичення іншомовних слів в перській мові відбувається ще з давніх часів і не припинився й до нині. Лексика іншомовного походження є одним з головних джерел поповнення словникового фонду перської мови. Джерела запозичення в історичному процесі розвитку мови замінювали одна одну залежно від багатьох екстралінгвальних особливостей. У до ісламську епоху найбільшими та найголовнішими джерелами запозичення були давньогрецька, латинська та арамейська мови. В епоху ісламу та до середини 19 століття активно запозичувалися елементи арабської та турецької мов, а в новітню епоху – європеїзми. Як відомо, найбільшу кількість іншомовних запозичень складають власне арабізми.

Приплив іншомовних слів був нерівномірний, як власне й розвиток самого словникового складу. Від епохи до епохи змінювались не тільки джерела запозичення, але й інтенсивність припливу нових слів, характер запозичень, ступінь адаптації іншомовної лексики, її «боротьба» зі споконвічною лексикою тощо (Пейсіков, 1975, с. 15).

Встановити чисельне співвідношення слів іранського фонду та іншомовних запозичень досить складно, оскільки незрозуміло, що та як вираховувати, тому що мова йде власне про словниковий склад мови, котрий неможливо визначити. У дійсності можна лише визначити співвідношення власне споконвічної та запозиченої лексики, маючи при цьому письмове джерело, на кшталт, літературного твору чи словника. В словникові Алі-Акбера Нафісі зафіксовано майже 160 тисяч лексем, серед яких приблизно 99 тисяч належать до слів арабського походження, Якщо до цієї цифри додати певну частку тюркських та європейських запозичень, то можна стверджувати, що лише

третина лексики перської мови налічує власне іранську лексику (Пейсиков, 1975, с. 16). Розглянемо детально специфіку запозичень до перської мови, зважаючи на різні історичні епохи.

1.4.1 Лексичні запозичення в до ісламську епоху

В епохи, що передували арабському нападу, перська мова безпосередньо контактувала з грецькою, арамейською, латинською, індійською, тюркською та деякими іншими мовами. Ступінь їх впливу та причини проникнення в перську мову, а також приблизні дати мовних контактів ставлять перед іраністами досить складні завдання, оскільки вплив лексичних одиниць того періоду майже не вивчений, хоча вони наявні в середньоперській мові (Пейсиков, 1975, с. 32).

Історія давнього Ірану розповідає про довготривале зіткнення персів з греками. Греко-перські війни, завоювання Олександра Македонського, елліністичні держави, що змінили правління Ахаменидів, торгівельний шлях міжнародного, на той час, значення через Парфію, культурний вплив Греції та Риму за правління Сасанидів – все це не могло не залишити відбиток у сучасному лексичному складі перської мови. Такі слова як الماس [almās] «алмаз», سيم [sim] «срібло», زمرد [zomorrod] «смарагд», مرواريد [morvārid] «перли», كالب [kālbod] «тіло», ديهيم [deyhim] «діадема», پسته [peste] «фісташка», پياله [piyāle] «піала», لگن [lagan] «таз», نرگس [narges] «нарцис», كليد [kelid] «ключ», لنگر [langar] «якір», دينار [dinār] «динар», درم [deram] «гроші, дрібна монета, дірхам», ياقوت [yāqut] «яхонт», مورد [murd] «мирт» тощо, є доказами впливу грецької мови на давньоперську [Пейс]. Значно більше грецької лексики увійшло в перську мову вже в ісламський період, оскільки вони мають виражену арабізовану форму слова, у деяких випадках ці слова легко кидались в око через свою «ламану» множину. Наприклад, اسقف [osqof] «єпископ» від ἐπίσκοπος [episkopos] чи اقليم [eqlim] «клімат, світ» та множина اقاليم [aqālim] від κλίμα [klīma] запозичені в перську мову через арабську. Такі слова, як قيصر [qeysar] «цезар», قفس [qafas] «клітка»,

قانون [qānun] «закон», اقیانوس [oqyānus] «океан», فردوس [ferdows] «рай» та ін. є також прикладами переходу грецьких слів з арабської мови в перську (Пейсіков, 1975, с. 33).

Щодо слів латинського походження, то їх налічується декілька десятків. Їх називають کلمات رومی [kalamāt-e-rumi], що має значення «візантійські слова», але вони всі виступають вже в арабізованій формі. Наприклад, قندیل [qandil] «лампа» від лат. *candela*, اسطبل [establ] «конюшня» від лат. *stabulum*.

До давніх запозичень також відносять деякі слова з арамейської та індійських мов. Наприклад, з арамейської چلیپا [chalipā] «хрест», گور [gur] «могила», کنشت [konesht] «синагога», کشیش [kashish] «піп, монах», مسیحا [masihā] «месія», دهل [dohol] «барабан», کاسه [kāse] «чаша», قرمز [qermez] «червоний», شيبا [shibā] «божевільний»; з індійських мов آش [ash] «юшка», کرباس [karbās] «полотно», جنگل [jangal] «ліс», چاپ [chāp] «друкарство», جنم [janam] «натура», جوگی [jugi] «йог», لک [lak] «сто тисяч», کروڑ [korur] «п'ятсот тисяч».

Слово چای [chay] «чай» та کاغذ [kāghaz] «папір» є словами, які прийшли в перську мову з китайської (Пейсіков, 1975, с. 34).

1.4.2 Арабські запозичення

З усіх мов Близького та Середнього Сходу, котрі були під впливом арабської мови, перська за кількістю арабських лексичних запозичень посідає перше місце. Не дивно, але на думку деяких іраністів, перська мова володіє двома словниковими складами мови – перським та арабським. Це можна пояснити не тільки арабським нашестям та пануванням арабського халіфату, не тільки ісламською релігією та економічним, політичним й культурним зв'язками персів з арабами, але довготривалою мовленнєвою модою та багатовіковою орієнтацією на арабську мову, що тривала до початку 20 століття (Пейсіков, 1975, с. 35).

Як відомо, з арабської мови запозичені не лише лексичні одиниці, але й численні пласти різної лексики, фразеологічні звороти, крилаті вислови, письмо, службові частини мови, словотвірні морфеми, окремі звуки. Сам процес запозичення відбувався різними шляхами: під час живого спілкування, через релігію, книжкову мову та культуру. Слід відмітити, що процес запозичення був добровільним, оскільки в арабській мові також присутні суто перські слова, які неможливо відділити від словникового складу мови. Основна частина арабських запозичень відноситься до періоду становлення літературної мови фарсі-дарі, тобто до епохи розквіту персько-таджицької класичної літератури (Пейсіков, 1975, с. 36).

До релігійних, адміністративно-політичних, економічних, культурних та побутових слів, запозичених за часів ісламського періоду відносяться: مسلم [moslem] «мусульманин», قرآن [qor'an] «Коран», مسجد [masjed] «мечеть», قربان [qorbān] «жертва», وسوسه [vasvase] «спокуса», دعا [do'ā] «молитва», لعنت [la'nat] «прокляття», دولت [dowlat] «державна», ملک [malek] «король», ملک [molk] «територія», خدمت [khedmat] «служба», اطاعت [etā'at] «покорна», غلام [gholam] «невільник», حبس [habs] «арешт», عصیان [osyān] «заколот», رایت [rāyat] «прапор», خرج [harj] «витрати», کتاب [ketāb] «книга», تصویر [tasvir] «малюнок», لغت [loghat] «слово» (Пейсіков, 1975, с. 38).

В процесі запозичення, досить часто арабська лексика витісняла перські еквіваленти чи навіть наповнювала середньоперську мову непотрібною синонімією. Наприклад, слово انگبین [angobin] «мед» було замінено на عسل ['asal]; پایبازی [pāybāzi] «танець» на رقص [raqs]. Ба більше, величезна кількість термінології середньоперської епохи, завдяки арабському впливу, просто перестала існувати (Пейсіков, 1975, с. 39).

1.4.3 Тюркські запозичення

З давніх часів західні та східні іранці були під впливом тісних взаємовідносин з тюркськими народами, що підтверджують численні історичні факти історії, археології, літератури тощо. Тюркські запозичення почали проникати в перську мову ще з доісламських часів. Наприклад, у «Шахнаме» Фердоусі зустрічаються такі слова тюркського походження як بوق [buq] «сигнал, тривога» та інші (Пейсиков, 1975, с. 46).

Слід зазначити, що особливо багато тюркських слів увійшло в перську мову за часів правління династії Сефевидів .

Серед тюркських запозичень є сотні слів, що належать до різних сфер економіки, культури, адміністративного порядку, побуту тощо. Особливо багато запозичених слів мають безпосереднє відношення до військової сфери, повсякденного та сільськогосподарського життя. Окремі запозичення пов'язані з життям тюркських династій, що правили Іраном. Наприклад, توپ [tur] «гармата» від тур. «tur», تفنگ [tofang] «зброя» від тур. «tüfek», فشنگ [feshang] «патрон» від тур. «fişek», قاطر [qāter] «мул» від тур. «katır», قمچی [qamchi] «батіг» від тур. «kamçı» та ін. До побутової лексики можна віднести такі запозичення: قاشق [qāsheq] «ложка» від «kaşık», الк [alak] «сито» від «elek», اجاق [ojāk] «піч» від «osak» та ін. Окрім цього, не потрібно забувати про активні словотвірний суфікс тюркського походження як «چی» (Пейсиков, 1975, с. 50).

1.4.4 Європейські запозичення

До європейських запозичень ми відносимо запозичення з французької та англійської мов. Починаючи з 19 століття Іран потрапляє під вплив іноземного капіталу та інтегрується в систему світового господарства. Іноземний капітал, соціальні протистояння, вплив Заходу на життя Ірану, розвиток преси та ЗМІ, конституційний рух на початку 20 століття та перша іранська революція 1905–

1911 – все це не могло не вплинути на словниковий склад перської мови. Тому, ми стверджуємо, що кінінець 19 та початок 20 століття, включаючи декілька наступних десятиліть, характеризуються масовим проникненням європеїзмів, серед яких перше місце посідають саме запозичення з французької мови. Вважається, що французька мова була першою мовою, котра збагатила лексичний склад перської мови, починаючи з 19 століття. Наприклад, کودتا [kudetā] «переворот», پارلمان [pārlemān] «парламент», تئوری [teuri] «теорія», ماشین [māshin] «автомобіль», بورس [burs] «біржа», اژانس [ajāns] «агенство», کاریکاتور [kārikatur] «карикатура», پیس [pyes] «п'еса», باله [bāle] «балет», گارد [gārd] «гвардія» тощо (Пейсіков, 1975, с. 51).

Щодо англійських запозичень слід зазначити, що це зазвичай слова спортивної, наукової та повсякденної тематики. Наприклад, تیم [tim] «команда», کاپ [kār] «кубок», اسکی [eski] «лижі», بوکس [boks] «бокс», ناکاوت [nākāut] «нокаут», هوکی [hokey] «хокей», جک [jak] «домкрат», اینچ [inch] «дюйм», جت [jet] «реактивний», فیوز [fyuz] «запобіжник», هلیکوپتر [helikopter] «гелікоптер», ریل [reyl] «рейка», ساندویچ [sāndvich] «бутерброд», کیک [keyk] «торт», سلفسرویس [selfservis] «самообслуговування» тощо (Пейсіков, 1975, с. 54).

1.5 Мовна ситуація як фактор функціонування мови

Мовна ситуація є однією з категорій соціолінгвістики, яка визначається під час мовної політики будь-якої країни. В. О. Аврорін вважає, що під мовною ситуацією мається на увазі конкретний тип взаємодії мов та різних форм їх існування в суспільному житті кожного народу на даних етапах розвитку (Аврорин, 1975, с. 2). Прийнято виділяти три обов'язкові компоненти мовної ситуації: соціальні умови функціонування мови, сфери вживання мови та форми існування мови.

Термін «мовна ситуація» використовується в соціолінгвістиці як по відношенню до одномовного, так і до багатомовного соціуму (Степанов, 1976,

с. 44). Стан мови є найпростішим різновидом мовної ситуації, але в дійсності ми маємо справу власне з функціонуванням в межах адміністративно-політичного регіону (чи країни) не однієї, а двох чи більше мов, тобто ми спостерігаємо ситуацію двомовності (білінгвізму) чи багатомовності (полілінгвізму). Л. Б. Нікольський, беручи до уваги двомовність та багатомовність, стверджує, що мовна ситуація – це сукупність мов, підмов та функціональних стилів, що обслуговують спілкування в адміністративно-територіальному об'єднанні та в етнічній спільноті (Никольский, 1976, с. 79).

У концепції А. Д. Швейцера під терміном «мовна ситуація» мається на увазі сукупність мовних утворень, що обслуговують континуум спілкування в певній етнічній спільноті чи в адміністративно-територіальному об'єднанні. Вчений вказує, що мовна ситуація може поширюватись лише на організовану сукупність мов. Її організованість полягає у тому, що мови перебувають у взаємодії не тільки через тілесні контакти, але й завдяки відношенню до континууму комунікацій даного суспільства та один до одного (Швейцер, 1976).

Мови можуть обслуговувати всі сфери спілкування в країні чи окремому регіоні, перебуваючи в рівноправних відносинах один з одним, належати одному функціональному типу. Таким чином, мовна ситуація виступає не тільки сукупністю соціально та функціонально розмежованих систем мови, але й їх ієрархією.

1.6 Лінгвістична та національна самосвідомість етносів сучасного Ірану

Іран є однією з найрізноманітніших країн в світі з точки зору етносу, що формує унікальний Центрально-Азійський простір. Етнічна, релігійна, національна та лінгвістична самосвідомість створює багаторівневий культурний пласт, що часто створює перепони для ідентифікації як на індивідуальному рівні, так й на національному. Іран є домівкою для 80 мільйонів людей, де більшість

населення асоціює себе з персами, у той час як Іран є батьківщиною декількох десятків етно-лінгвістичних та племінних груп, які складають третину всього населення країни (Асатрян, 2012, с. 124).

Для розуміння різноманітності структури іранського етносу, лінгвістики та релігійних груп, розглянемо коротко історію регіону та країни. Назва «Іран» походить від давньоіранської «*(i)ryāna*», що означає «земля аріїв». За дві тисячі років до нашої ери Індо-Іранська цивілізація, що процвітала на безкрайніх просторах Центральної Азії, почала розпадатись, що привело до створення маленьких іранських спільнот, розмежованих мовним та географічним кордонами. Згодом аж до першого тисячоліття до нашої ери експансія іраномовних племен привела до захоплення території від Західного Китаю до Месопотамії, та від Гундукуша до Чорного моря. Протягом століть формування різного роду племінних спільнот, вплив релігії на родові вірування та мовні трансформації значно вплинули на весь регіон Внутрішньої Азії та на утворення окремих держав (Асатрян, 2012, с. 124).

У зв'язку з цим було б помилкою вважати штучно створену державу Іран країною «більшості» та «меншості», оскільки для такої держави це є надто вузьке визначення. Культура і навіть політичний простір, на думку суспільства, є священною неподільною країною, що стоїть в основі об'єднання всіх її громадян, витоками якої є історична спільність протягом багатьох століть.

На сьогодні перепис населення проводиться кожні десять років, але лінгвістичні або етнічні особливості індивідуума враховуються рідко, оскільки реєструється лише релігійна приналежність. Статистика часто не може відобразити суть різноманіття, так як релігія, мова і етнічні групи постійно нашаровуються і варіюються. За етнічним складом Іран – одна з найбільш цікавих країн в регіоні. Згідно зі статистикою на сьогоднішній день тут проживають: 61% персів, 16% азербайджанців, 10% курдів, 6% лурів, 2% белуджів, 2% турецьких і туркменських племен і 1% інших народностей, до складу яких входять, наприклад, кашкайці, мазендаранці, талиші і гілянці тощо

(Бахревский, 2013) . Більшість релігійного населення належить до шиїтів – 89%, суніти становлять 9%, 2% інших релігійних груп розділені на християн, іудеїв, зороастрійців, багаїв та суфіїв.

Лінгвістична карта Ірану ще більш строката, ніж етнічна. Вона включає індо-іранські, семітські, вірменську і турецьку мови. Згідно з лінгвістичними джерелами країни, в Ірані ще є 78 різних мов, 75 з яких сьогодні активні. Офіційна мова – перська, і 53% населення вважають її рідною. Інші жителі країни розмовляють азербайджанською й турецькою (18%), курдською (10%), гілянською і мазендаранською (7%), лурською (6%), белуджською, арабською та іншими (по 2%) (Ethnologue, 2013).

Тепер, після короткого огляду, повернемося до питання відмінностей між усвідомленням приналежності до певного етносу або лінгвістичної групи та загальнонаціональною самосвідомістю. Належність до певної етнічної групи передбачає наявність комплексу цінностей, вірувань, традицій, які відрізняють членів однієї групи від іншої. Це може бути як почуття єдності і родової спільності між людьми, так і відчуття особистої ідентичності зі спільнотою. Зазвичай етнічна самосвідомість передається від одного покоління до іншого покоління, однак може трансформуватися, забуватися в змішаних шлюбах, переселення до великих міст, еміграції тощо. Наприклад, мазендаранська мова є не доміантною мовою, і мирно співіснує з перською. Проте, саме це співіснування є причиною повільного відмирання літературної мазендаранської і традицій, пов'язаних з нею. Модернізація і глобалізація як негативно, так і позитивно впливають на корінні мови. Зазвичай мова – це метод передачі загальнозрозумілих реалій з покоління в покоління, але такі явища, як змішані шлюби й урбанізація викорінюють ці реалії, а разом з ними вимирає й мова (Vorjan, 2005, с. 70).

Повертаючись до національної самосвідомості, можемо сказати, що вона є первинною основою політичної географії, що розділяє країни. Відданість батьківщині визначається факторами релігії, мови, літератури, історії та звичаїв,

які об'єднують весь народ. Під впливом змішування народів в Ірані зникли чіткі межі расового підрозділу. Багаторівневе визначення власного «Я» характеризується, з одного боку, тяжінням до звичного укладу місцевих громад з їх релігією і мовою, з іншого – нав'язуванням центральною владою «загальнонаціональної» ідеї. В останньому випадку, бути «іранцем» означає належати до нації, країні в цілому, незважаючи на особливості етнічних коренів та поглядів. Слід зауважити, що поняття «загальнонаціональний» і «місцевий» різняться в численних національних групах. Так, бахтіяри і лури вважають, що «місцеве» означає право на землю і збереження традицій. Азербайджанці, курди і белуджі під «місцевим» розуміють політичний рух і боротьбу за незалежність і самовизначення (Vorjan, 2005, с. 70).

В останньому випадку декілька насторожуючих нині тенденцій є у етнічних племенах азербайджанців та курдів. Зростання націоналістичних настроїв може слугувати фактором, що стосуються безпеки і цілісності Ірану. Якийсь сепаратизм присутній навіть у сімейних питаннях. Здебільшого азербайджанці сповідують шіїтський толк ісламу, особливо нове покоління, проте вони схильні до розвитку відносин з сусідами сунітської Туреччиною. Але тут, незважаючи на можливі економічні та політичні інтереси, чи іранський азербайджанець виявить готовність взяти шлюб з сунітської сусідкою. У той самий час, міжетнічні шлюби з персами-шіїтами – цілком поширене явище, що вказує на домінування релігії в самосвідомості (Vorjan, 2005, с. 70).

Тегеран успішно керує цими тенденціями і розвиває їх, ґрунтуючись на верховенстві релігії в підтримці єдності нації. З метою створення неподільної нації, держава, відповідно до своїх поглядів, намагається сформувати певний загальний національний тип. З думкою про стабілізацію національної політики і затвердження Ірану, як регіонального лідера, відбувається нав'язування національної самосвідомості і асиміляція «вигнанців» хоч і в неприродне, але гомогенне середовище. Ця політика, розпочата у 20-х рр. минулого століття шахом Резою Пехлеві, тривала й за правління його сина. Головна ідея –

створення однорідного, власне перського, народу. Деякі зміни в політиці відбулися після Революції 1979 року. Ісламська Республіка сконцентрувалася на тій самій ідеї персо-центристської держави, але заснованої на шіїтській теократії, без будь-якого сприйняття етносу, як окремого складника нації. В наші дні центральний уряд продовжує відігравати головну роль у формуванні іранської політики, культури і теократії. Перси вважають себе лідерами в поезії, літературі, культурі і політиці, займаючи ключові позиції в урядових структурах. Серед правлячої еліти існує страх розпаду національної самосвідомості через потенційну експлуатацію меншин іноземними державами. Хоча будь-яка дискримінація проти свого ж народу загрожує застоєм прогресу на всіх рівнях.

Незважаючи на той факт, що Конституція Ірану після революції 1979 року проголосила рівні права для етнічних і лінгвістичних меншин, напруженість між центральним управлінням та іранськими меншинами продовжує наростати. Конституція надає рівні права етнічним меншинам і дозволяє вивчення мов і сповідування релігійних культів. Незважаючи на це, заборони використання мови, наприклад, арабської в Хузестані і турецької в азербайджанських містах Ірану на користь перської, є нормою (Suleimanov, 2013, с. 42).

Слід згадати, що мешканці південного заходу країни відчувають, наскільки негативно позначається їх приналежність до недомінантної культури на якості їх життя. Багатий запасами нафти, цей регіон знаходиться під контролем центрального уряду, який не дозволяє місцевому населенню отримувати будь-яку вигоду з природних ресурсів. Населенню також доводиться боротися за рівні права на навчання і працевлаштування. Інші меншини, як наприклад белуджи, араби і азербайджанці періодично висловлюють невдоволення урядом, яке, відповідно до їхніх поглядів, недостатньо інвестує в розвиток відповідних провінцій і аж ніяк не заохочує регіональну автономію (Suleimanov, 2013, с. 42).

Багато лідерів-реформаторів в області політики і релігії, а також інтелектуальний прошарок населення все більше і більше усвідомлюють нерозривність зв'язку між меншинами і Іраном, як країною, і нацією, як формою

визначення самосвідомості на національному та міжнародному рівнях. У той час, як керівна еліта побоюється реальної можливості автономії етнічних груп і потенційної загрози з боку релігійних сект, численні дослідження показують, що, по суті, міноритарне населення шукає лише можливої участі в справедливій іранській політиці, а не відокремлення від неї і від країни. Реформісти ж намагаються інтегрувати меншини шляхом розширення доступу до політики, яка історично була долею лише еліти. Президент Роухані обіцяє підтримувати навчання традиційним мовам і дозволити етнічним і релігійним меншинам активно брати участь в політиці і на державному, й на адміністративному рівнях.

Звичайно такі меншини, як араби, азербайджанці, белуджі і туркмени здавна присутні в парламенті. За деякими непідтвердженими джерелами, сам Аятолла Хаменеї має азербайджанське коріння. Але мало хто з керівництва розкриває своє коріння, а тим більше силу, аби вплинути на добробут рідних провінцій (Suleimanov, 2013, с. 44).

Безумовно вплив потужних зовнішніх факторів на визначення долі і самосвідомості індивідуумів в Ірані може швидко і радикально змінити розстановку сил в країні. Залишається тільки здогадуватися про те, наскільки перси і «неперси» зможуть об'єднати зусилля в боротьбі проти спільного розчарування центральною політикою Тегерана, або ж «неперси» віддадуть перевагу політичній апатії. Повстання малоімовірні найближчим часом через досить позитивну налаштованість до реформ нового президента. Тим не менш, вірогідність субнаціоналістичної активізації залишається одним з факторів ризику в тому випадку, якщо уряд не надасть меншинам більше рівних прав. У цій політиці багато делікатних питань, і з цієї причини вона взагалі рідко запроваджується в життя. Хоча, розвиток відносин, організація зустрічей і переговорів між різними етнічними спільнотами, безсумнівно, допоможе посилити патріотичні настрої і особливо побудувати позитивну комунікаційну атмосферу між «елітою» і «меншинами». Адже підтримуючи національну самосвідомість, не варто забувати і про етнічні корені. В даному випадку

інклюзивна політика неодмінно послужить інструментом миротворчості в країні і в усьому регіоні (Suleimanov, 2013, с. 45).

Основне населення міноритаріїв, особливо старше покоління, прагне повністю інтегрувати і асимілюватися в іранське суспільство, не втрачаючи, проте, свою унікальну історію і відмінні традиції. Наступність «раси» і її історії є фундаментальним правом і базою для того, щоб Іран процвітав як єдина багатонаціональна держава. Для населення, бути іранцем і в той самий час луром або прихильником віри багаїв, або розмовляти ассірійською не є взаємовиключними чинниками, а навпаки – вони збагачують національну самосвідомість (Suleimanov, 2013, с. 47).

Підводячи підсумки, зауважимо ще раз, що етнічне, лінгвістичне та релігійне розмаїття Ірану має історичне коріння в первісному формуванні країни в індо-іранському просторі. У сучасному Ірані існують два визначення самої країни в світлі її єдності. З одного боку, Іран багатий власне різним культурним спадком в своїх географічних межах. З іншого боку – практично відсутня інклюзивна правова політика для всіх громадян країни, де будь-який мав би можливість практикувати рідну мову, релігію і культуру та мати право свого голосу в політиці. Вирішення цієї проблеми дозволило б самій країні розвиватися більш продуктивно і зменшило б небезпеку повстання проти центрального апарату. Держава починає розуміти необхідність громадян в підтримці своїх традицій, здійснюються перші спроби назустріч взаємопримиренню та вірі в єдність, незважаючи на багаторівневу самосвідомість. Адже етнос – це витоки, які повинні сприяти творенню потужної, впливової і більш прогресивної країни, яка пишається різноманітністю свого населення.

1.7 Мовна політика в Ірані у другому десятилітті 21 століття

Мовна політика в Ісламській Республіці Іран є важливим компонентом культурної політики іранського керівництва і, як наслідок, істотним чинником

державно-політичної та ідеологічної доктрини країни. Будь-які зміни в культурній політиці Ірану ведуть до певних трансформацій і в мовній сфері. Мовна політика Ірану в другому десятилітті 21 століття характеризується як збереженням і подальшим розвитком тенденцій, властивих їй в попередні періоди розвитку країни, так і появою нових процесів, характерних саме для поточного десятиліття.

Мовна політика іранського керівництва і сьогодні продовжує залишатися двоаспектною: вона спрямована на реалізацію завдань у мовній царині як всередині країни, так і за її межами, тобто на міжнародному рівні. І залежно від спрямованості мовної політики постають і вирішуються різні завдання.

Мовна політика в межах ІРІ орієнтована в першу чергу на збереження і подальше зміцнення позицій перської мови як важливої ознаки іранської нації, символу найдавнішої іранської культури, а також інструменту консолідації та інтеграції народів країни. Політичне керівництво Ірану, духовний лідер країни аятолла Хаменеї, наукові кола та творча інтелігенція в своїх публічних виступах в ЗМІ і в інтернет-виданнях, а також в дослідженнях, присвячених проблемам політичного розвитку країни, звертаються до цієї проблеми. Так, аятолла Хаменеї неодноразово підкреслював важливу роль перської мови в житті сучасного іранського суспільства, відзначаючи недостатність уваги до цієї проблеми з боку Вищої ради культурної революції (координатор культурної політики) і закликаючи до здійснення такої політики щодо перської мови, яка сприяла б розвитку і підвищенню її статусу в країні. Це особливо, з його точки зору, актуально в зв'язку з наступом на перську мову з боку Заходу. У передвиборчих програмах президента Ірану Хасана Роухані, які в подальшому стають основою діяльності його кабінетів, особливу увагу також приділено перській мові. Так, в Програмі розвитку Ірану на 2017-2021 президент відзначає, що зміцнення позицій фарсі є одним з істотних досягнень в сфері культури попереднього кабінету і підкреслює, що розвиток цього напрямку культурно-

мовної політики буде продовжено і новим урядом під його керівництвом (حسن روحانی, 2017).

Разом з тим спостерігається і поступове зростання уваги до національних культур і насамперед національних мов, у тому числі і в рамках державної Програми з національного питання, реалізація якої покликана сприяти пом'якшенню ситуації в сфері національних відносин. Х. Роухані ще під час своєї першої виборчої кампанії проголосив і в подальшому неодноразово повторював, що одним із пріоритетів політики його кабінету є увага до національних проблем. Програми безпосередньо зачіпають питання культурно-мовного розвитку національних районів, а саме: викладання національних мов, насамперед курдської, азербайджанської, арабської (мова іранських арабів, які проживають в основному на кордоні Ірану та Іраку), в школах і університетах країни, а також розвиток літератур цими мовами (Раванди, 2014, с. 271). Пропозиції Програми відповідають змісту статті 2 Конституції країни 1979 року роздільно використовувати місцеві мови і діалекти в пресі, органами масової інформації, а також викладання національної літератури в школі. І в Програмі дій для нового уряду президент неодноразово звертає увагу на багатонаціональний характер іранської держави, наявність характерних рис для її національних груп (Раванди, 2014, с. 272).

Роухані підкреслює, що його уряд буде продовжувати приділяти увагу збереженню культурних надбань національних меншин і створювати більш міцну основу для підтримки національних мов і їх важливої ролі в системі освіти. Цей напрямок мовної політики надзвичайно важливий для сучасного Ірану, оскільки на його території проживає більше 40 великих і малих народів, окремих племен і етнічних груп, що говорять іранськими, тюркськими та семітськими мовами. Треба сказати, що після ісламської революції 1979 року в Ірані протягом років керівництвом країни були зроблені реальні кроки у вирішенні проблем національних меншин в культурно-мовній царині, особливо в Іранському Азербайджані й Іранському Курдистані, де була надана певна свобода курдській

і азербайджанській мовам в ЗМІ, сфері середньої та вищої освіти (Каменева, 2014, с. 120).

Однак у зв'язку із загостренням внутрішньополітичного стану на початку 80-х років ХХ ст. більшість заходів, розпочатих іранською владою в цій області, було зведено нанівець. І тільки в останні роки питання, пов'язані з національною сферою, набувають все більш істотного звучання. Особливе місце в рамках проблеми національних відносин в ІРІ посідають питання культурномовного розвитку етноконфесійних меншин, в першу чергу вірмен і євреїв Ірану. Треба сказати, що ці питання сьогодні не носять гострого характеру. Іранські вірмени і євреї користуються певними свободами в іранському суспільстві, в тому числі і в культурно-мовній царині (Каменева, 2014, с. 121).

Збереження високого престижу перської мови в рамках прагнень Ірану до регіонального лідерства, зокрема в галузі культури, планомірна боротьба за очищення перської мови від іншомовних елементів, в першу чергу європейських запозичень в світлі офіційної антизахідної позиції країни, а також певною мірою проти арабізмів на неофіційному, особистісному рівні, оскільки традиції, історичний і релігійний чинники мають вирішальне значення в питанні збереження арабських запозичень в сучасній перській мові, відбулось за останні десятиліття. Важлива роль в реалізації мовної політики і в поточному десятилітті відводиться іранським керівництвом третьої за рахунком в історії країни Академії перської мови і літератури, яка була створена ще в 1990 році за рішенням Вищої ради культурної революції. Одним із пріоритетних напрямків її діяльності є конструювання перських лексем для заміни ними функціонуючих у мові іншомовних запозичень, переважно європейського походження (Каменева, 2014, с. 125).

Так, у жовтні 2015 р. в іранських ЗМІ з'явилася інформація про запропоновані Академією 309 слів як еквіваленти іншомовних словами, використовуваним в рекламній продукції, найменування товарів, на їх етикетках та упаковках, а також на різних вивісках, і пропонувалася електронна адреса, за

якою можна було отримати відомості про походження запропонованих слів. І такий напрямок діяльності Академії цілком відповідає заявам влади в області мовної політики. Подібні рекомендації містяться як в Шостому п'ятирічному плані розвитку країни 2011-2016, де проблеми розвитку культури займають провідні позиції, так і у виступах керівних діячів Ірану (Каменева, 2014, с. 126). Академія стоїть на сторожі політики збереження провідної ролі перської мови в Ірані, боротьби за її чистоту, причому часто в досить агресивній формі, всупереч об'єктивним процесам, що відбуваються, і в цьому сегменті своєї діяльності є виразником консервативної частини іранського суспільства (Каменева, 2014, с. 126).

Разом з тим вплив Заходу на Іран, поширення науково-технічного прогресу, включеність країни в світові глобалізаційні процеси сприяють неконтрольованому проникненню запозичень з європейських мов, насамперед англійської лексики в сучасну перську мову. Беручи до уваги той факт, що лінгвістичний аспект глобалізації, пов'язаний з поширенням англійської мови як світової, як загальної, не викликає подиву як зміцнення її позицій серед населення Ірану, так і посилення потоку англіцизмів в перську мову. Останнім часом кількість англійських запозичень, особливо в сфері термінології, постійно зростає, незважаючи на пуристичні заходи Академії мови і літератури. Значну їх частину складають прямі запозичення, як, наприклад, پلاتفورم [pelātform] «платформа», فونیکولر [funikuler] «фунікулер», فستفود [fastfud] «фастфуд», اپلیکیشن [aplikeyshn] «звернення», تیترا [titr] «титри», استارآپ [estārup] «стартап», پورتال [portāl] «портал», ژئوپارک [jeopārk] «геопарк» та інші [газета].

Цікаве, з точки зору лінгвіста, оголошення привернуло увагу автора під час поїздки в Іран взимку цього року, яке було розміщено на бензозаправній станції під Тегераном: کارواش به آب گرم [kārvāsh be ab-e-garm] «мийка машин теплою водою». До аналогічних прикладів можна віднести і словосполучення لباس روباتیک [lebās-e-robotik] «одяг в стилі роботів».

Разом з тим йде постійний процес поповнення лексики перської мови неологізмами, створеними на базі власних мовних ресурсів, зачіпаючи в першу чергу її суспільно-політичну термінологію. У цьому процесі істотна роль належить Академії перської мови і літератури. Як приклади можна привести همجنسگرایی [hamjensgerāi] «схильність до одностатевих стосунків», pishgami (прогрес), پهپاد [pahpād] «безпілотник», جهانگرایی [jahāngerāi] «глобалізм» і багато інших .

Міжнародний аспект мовної політики тісно пов'язаний з культурною політикою іранського керівництва за межами країни, яка розглядається в якості важливого компонента політики «м'якої сили» і висуває на перший план перську мову. Звернення ж іранського керівництва до мовно-культурного фактору в своїй політиці як на рівні регіону, так і в більш широкому масштабі не пов'язане виключно з останнім десятиліттям. Важлива роль у справі реалізації міжнародного аспекту культурно-мовної політики належить створеній в 1995 році Організації культури та ісламських зв'язків. Вона керує роботою культурних представництв ІРІ, що функціонують у багатьох країнах Європи, Азії, Африки, Латинської Америки, а також в Австралії. Одним з основних напрямків своєї роботи вони вважають поширення та популяризацію перської мови. І прийняття на озброєння керівництвом Ірану на початку 80-х років 20 століття тези про те, що перська мова поряд з арабською є мовою ісламу і мусульманської цивілізації, було надзвичайно важливим і своєчасним. Це сприяло підняттю престижу перської мови в мусульманському світі (سازمان فرهنگی, 2017).

Культурні представництва ведуть велику роботу щодо пропаганди перської мови і в цілому іранської культури. При них функціонують курси перської мови. Наприклад, в Москві їх налічується близько десяти. Організуються також короткострокові курси з теорії перекладу, мистецтва іранської каліграфії. Іранська сторона також через свої культурні представництва підтримує викладання перської мови в вузах багатьох країн світу, роботу

іранських шкіл за кордоном. Відповідно до даних іранської сторони на 2013 рік, іранські школи функціонують в таких країнах, як Пакистан, Туреччина, країни Перської Затоки, у Фінляндії, Італії та інших європейських і азіатських країнах, причому в деяких з них навіть не по одній. Іранська сторона організовує міжнародні школи для іноземних студентів, які вивчають перську мову, які щорічно збирають представників різних країн світу. Треба сказати, що реалізація такої культурно-мовної політики відповідає не тільки політичним амбіціям Ірану в регіоні і на міжнародному рівні, а й прагненням зміцнити зв'язки зі співвітчизниками, що живуть за кордоном (سازمان فرهنگی, 2017).

Ідея використання культурно-мовного чинника як інструмента для ведення шийто-суннітського діалогу, продовжує стояти на порядку денному, тим більше, що в останні роки загострилися відносини між Іраном і арабськими сунітськими режимами. Тема зближення і примирення релігійних та юридичних ісламських шкіл (мазхабів) дуже популярна в сучасному Ірані. У Тегерані існують спеціальні урядові організації, що займаються цим питанням, як, наприклад, Асамблея щодо примирення мазхабів. Функціонує Університет мазхабів, де перська мова як важлива частина міжнародного аспекту культурної політики може зіграти тут свою позитивну роль. Перська мова й в цілому іранська культура досить популярні в сунітських країнах арабського світу, і ця популярність у багатьох з них, як, наприклад, в Єгипті, Тунісі, Йорданії, має давню традицію. В інших мусульманських країнах спостерігається зростання інтересу до них. Останнім часом активно розвивається культурно-мовна співпраця Ірану з Іраком, що виражається в широкому спектрі заходів, в тому числі в проведенні спеціальних курсів з підвищення кваліфікації в області перської мови для іракських викладачів в Тегерані, організації літніх курсів для іракських студентів в Казвіні тощо. У столиці Алжиру на базі факультету арабської літератури та східних мов працюють курси перської мови, перший цикл яких завершився в березні 2016 (سازمان فرهنگی, 2017).

Є певні досягнення в зміцненні культурно-мовного співробітництва з державами Перської Затоки, яким Іран, незважаючи на існуючі між сторонами проблеми, приділяє велику увагу. У багатьох країнах цього регіону функціонують іранські школи, в першу чергу в тих з них, де проживає значна іранська діаспора. За оцінками іранської сторони, станом на 2013 р., їх налічувалося 17. Перська мова активно популяризується на курсах з її вивчення (سازمان فرهنگي, 2017).

Тема «Іран і Захід» також отримала відображення в дискурсі мовної політики Ірану. Якщо в перші роки після утворення Ісламської Республіки керівництво країни неможливо було запідозрити не тільки в теплому, але навіть нейтральному ставленні до Заходу, то включеність Ірану в світові глобалізаційні процеси сприяла неконтрольованому посиленню західного впливу на країну, в тому числі і в культурно-мовній сфері. Це виразилося в підвищенні престижу англійської мови та рівня володіння нею, особливо серед іранської молоді, яка становить значну частину майже 80-ти мільйонного населення Ірану. На іранському телебаченні з'являється новинний канал Iran Press, що представляє інформацію англійською мовою. Цією мовою також видаються дві центральні газети – Tehran Times і Tehran Daily. В іранських вищих і середніх навчальних закладах вивчаються західноєвропейські мови, причому до англійської, французької та німецької додають італійську та іспанську. Цими мовами видаються підручники і навчальні посібники, словники, граматики і художня, перш за все класична література. Таким чином, можна сказати, що ситуація в цій області частково повертається до періоду перед ісламською революцією, коли відносини Ірану і західних країн у всіх сферах склалися цілком сприятливо. Що стосується власне перської мови, головно її лексики, то слова європейського походження, перш за все англіцизми, продовжують активно функціонувати в перській мові і часто сприймаються самими іранцями як своє, рідне, а не чужорідне. Останні роки політичного життя ІРІ, пов'язані з президентством Х. Роухані, характеризуються зниженням напруження антизахідних настроїв в

керівництві країни, перш за все в його реформаторській частині, і зростанням розуміння необхідності зміцнення зв'язків із Заходом, здійснення конкретних кроків у цьому напрямку. Це отримало відображення і в культурно-мовній сфері, причому найбільш яскраво під час обговорення в травні 2016 р. проблеми поширення англійської мови в Ірані, яку іранські антизахідники вважають інструментом негативного впливу Заходу і її цінностей на країну. Дискусія з цього питання вийшла на політичний рівень і привела до загострення відносин між президентом і духовним лідером країни, що є затятим антизахідником. Аятолла Хаменеї заявив, що англійська мова не повинна викладатися в навчальних закладах Ірану, оскільки вона є спадщиною часів останнього шаха Ірану, а її поширення сприяє зростанню впливу «диявольської» Америки. При цьому, незважаючи на таку позицію духовного лідера, вже в червні 2016 року офіційні представники влади ІРІ винесли на обговорення до Вищої ради культурної революції питання про необхідність вивчення іноземних мов в школах і вищих навчальних закладах країни, а також про підготовку комплексної програми з навчання п'яти західноєвропейським мовам, причому без будь-якої монополії жодної з них. При цьому особливо підкреслювалося, що прийняті рішення не повинні завдати шкоди позиціям перської мови і національним інтересам країни (اولويت کاری شورای, 2014).

Як продовження цієї дискусії можна розглядати і ситуацію, що склалася навколо Документа-2030 щодо освіти, розробленого ЮНЕСКО і прийнятого на початку травня 2017 року дев'яносто однією країною світу. Іран, спочатку схваливши цей міжнародний документ, в подальшому, за рекомендацією духовного лідера аятоли Хаменеї, відмовився від його прийняття. А оскільки Документ ЮНЕСКО представляє освітні стандарти для світової спільноти до 2030, які будуть реалізовуватися в умовах наростання глобалізаційних процесів, то питання про місце англійської мови, посилення її ролі в сучасному світі й досі відчувається в цьому Документі і серед багатьох інших питань викликає негативну реакцію з боку іранських консерваторів (بحث شورای عالی, 2017).

Таким чином, мовна політика останнього десятиліття в Ірані спрямована, з одного боку, на збереження міцних і чільних позицій перської мови в країні відповідно до її юридичного статусу, декларованого Конституцією 1979 року, фактичної ролі в житті іранського суспільства. Разом з тим спостерігаються певні позитивні кроки у вирішенні культурно-мовних проблем національних та етноконфесійних меншин Ірану.

Висновки до Розділу I

Жодна мова світу не розвивається в ізоляції, тримаючись осторонь від інших мов. Так чи інакше, контакти народів світу зумовлюють культурний обмін, а разом і з ним обмін лексики. Через це кожна мова має «іншомовні» слова. Існує безліч зовнішніх чинників власне процесу запозичення (економічні, політичні, історичні тощо), але окрім них є й внутрішні: їх найголовніша функція – уникнути полісемії, закріплюючи різні смислові відтінки.

Величезна кількість вчених уже дослідили явище «запозичення», при цьому на даний момент не існує єдиної класифікації запозичень у світовому мовознавстві.

Запозичення і перській мові є досить складним процесом, оскільки мова еволюціонувала від давньоперської до тієї, якою спілкуються й до нині. Іран – мультинаціональна країна, але при цьому перська мова вважається єдиною офіційною та літературною мовою в країні. На наш погляд, власне турецькі запозичення вкоренились настільки в мову, що їм просто немає аналогів, оскільки вони були запозичені ще з давнини, аби позначати певні об'єкти чи дії.

Якою б не була мовна ситуація в Ірані та яким би чином не була налаштована політика мовного пуризму, турецькі запозичення є невід'ємною частиною перської мови. Ми вважаємо, що завдяки запозиченням можна дослідити не тільки розвиток мови, але й історії зокрема.

РОЗДІЛ II. ЛЕКСИКО-ГРАМАТИЧНІ ТА СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ТУРЕЦЬКИХ ЗАПОЗИЧЕНЬ В ПЕРСЬКІЙ МОВІ

Процес запозичення іноземної лексики, який з'являється за наявності мовних контактів, вважається одним із фундаментальних шляхів розвитку будь-якої мови світу. Окрім цього, з'ясувати ознаку того чи іншого запозичення можна завдяки так званому фактору немовного характеру, наприклад, культурному, політичному, економічному тощо. Не дивлячись на те, що мовні контакти носіїв тюркських та іранських мов спостерігались ще в доісламську епоху, неможливо достовірно точно виявити пов'язаний із цим фактом документально зафіксований такий тип мовних зв'язків та білінгвізм в цілому.

Перша фаза масового тюркського проникнення в ісламський культурний світ 9-10 століття була зумовлена так званим феноменом «військового рабства». В кінці 10 століття поширювалась перша ісламсько-тюркська імперія в Центральній Азії – Караханидська держава. В 11 столітті союз тюркських племен, відомий під назвою «Сельджуки», завоював більшу частину Азії, згодом окрема гілка сельджуцьких племен осіла в кінці 11 століття в Анатолії.

Іслам, який був на той час новою релігією, заговорив з тюрками вже знайомою їм перською мовою. Саме завдяки перській мові багатьом тюркам іслам не здавався чужим. Політична та військова експансія тюркських династій Середньої Азії, особливо на Іранському нагір'ї та на території сучасного Афганістану, хоча й несла з собою особливе «зусилля» тюркської мови, але парадоксальним чином більшою мірою сприяла розвитку перської мови. Під владою тюрків-сельджуків та Хорезмшахів з 11 по 13 століття перська мова, на противагу арабській, отримала статус мови літературної та придворної.

Оскільки тюркський період правління династій в історії Ірану починається з утворення держави Газнавидів, а династія Сельджуків досягла найбільшого розквіту на той час, можна припустити, що тогочасна перська та турецька мови мали досить схожу граматичну структуру, в результаті чого і виник білінгвізм

тієї епохи, який ми можемо спостерігати й до сьогодні. Саме тому нині в Ірані існують десятки племен та народів для яких турецька є етнічною мовою. Лише в Ірані більшість населення легко розуміє турецьку, навіть не володіючи нею, та виключно в Ірані уряд сприяє вивченню турецької мови, на рівні з офіційною та державною мовою Ірану – перською.

У ході нашого дослідження ми вирішили класифікувати усі запозичення на дві основні категорії: повні і неповні. Оскільки значення запропонованих нами запозичень збігається як в перській, так і турецькій мовах, то повними, на наш погляд, називаються лише ті, у яких не відбулось жодних фонетичних чи орфографічних змін. Що стосується неповних запозичень, то до цієї категорії ми відносимо слова, у яких відбулись різні орфографічні та фонетичні зміни, наприклад, упущення чи поява літер; заміна літер та звуків, які не притаманні мові, що запозичує; поява суфіксів тощо. Як правило, парадигма запозичення тієї чи іншої лексики спостерігається з мінімальними змінами.

У наступних підрозділах ми досліджуватимемо лексико-семантичне значення кожного з віднайдених нами запозичень, класифікуємо їх у словотвірні групи, відтворимо їх початковий вигляд турецькою та опишемо всі орфографічні та фонетичні зміни, які в них відбулися.

2.1 Запозичення суспільно-побутової лексики

До запозичень цієї категорії ми віднесли: назви страв, предметів повсякденного вжитку, кольорів, природних явищ, хвороб тощо. Загальна кількість прикладів, які ми зібрали, – 121 одиниця.

Слово «اتو» [otu] є запозиченням турецького «ütü» і має значення «праска», в процесі запозичення відбулась зміна голосних літер «ü» на «ا» та «ü» на «و»; слово «اجاق» [oĵāq] є повним запозиченням турецького «osak» і має значення «піч, плита, камін»; слово «آچار» [achār] є повним запозиченням турецького «açar» і має значення «гайковий ключ»; слово «آچماز» [achmāz] є повним запозиченням

турецького «Açmaz» і має значення «зв'язування під час гри у шахи»; слово «آداش» [adāsh] є повним запозиченням турецького «adaş» і має значення «тезка»; слово «ارتاق» [ortāq] є повним запозиченням турецького «ortak» і має значення «компаньйон, товариш, купець (зазвичай у правителів)»; слово «آش» [ash] є повним запозиченням турецького «aş» і має значення «аш (страва), юшка»; слово «آغل» [aghol] є запозиченням турецького «ağıl» і має значення «хлів, стайня», в процесі запозичення відбулась зміна голосної літери «ı» на «^ü» та приголосної «ğ» на «غ»; слово «آغوز» [aghu(o)z] є запозиченням турецького «ağız» і має значення «молозиво», в процесі запозичення відбулась зміна голосної літери «ı» на «و» та приголосної «ğ» на «غ»; слово «ال» [al] є повним запозиченням турецького «al» і має значення «світло-червоний»; слово «آلتون» [altun] є запозиченням турецького «altın» і має значення «золото», в процесі запозичення відбулась зміна голосної літери «ı» на «و»; слово «الك» [alak] є запозиченням турецького «elek» і має значення «сито», в процесі запозичення відбулась зміна голосних літер «e» на «ا»; слово «اميد» [omid] є запозиченням турецького «umut» і має значення «надія, сподівання», в процесі запозичення відбулась зміна голосних «u» на «^ü», «u» на «ی» та приголосної «t» на «د»; слово «اوج» [owj] є запозиченням турецького «uç» і має значення «вершина, точка», в процесі запозичення відбулась зміна голосної «u» на «او» та приголосної «ç» на «ج»; слово «اوغور» [ughur] є запозиченням турецького «uğur» і має значення «перевістя», в процесі запозичення відбулась зміна приголосної «ğ» на «غ»; слово «اويماق» [oymāq] є повним запозиченням турецького «oymak» та має значення «плем'я, рід»; слово «آياز» [ayāz] є повним запозиченням турецького «ayaz» та має значення «паморозь»; слово «آياغ» [ayāgh] є запозиченням турецького «ayak» і має значення «нога, ступня» (вик. у фраз. با کسی آياغ بودن, де набуває значення «товаришувати»), в процесі запозичення відбулась зміна приголосної «k» на «غ»; слово «ايز» [iz] є повним запозиченням турецького «iz» та має значення «слід»; слово «ايل» є запозиченням турецького «aile» і має значення «рід, клан», в процесі запозичення відбувається упущення голосних

літер «а» та «е»; слово «آیین» [ayin] є запозиченням турецького «oyun» і має значення «церемонія, обряд, звичай, гра», в процесі запозичення відбувається зміна голосних літер «о» на «آ» та «u» на «ی»; слово «ئیل» [il] є запозиченням турецького «yıl» та має значення «рік», в процесі запозичення відбувається упущення приголосної літери «у» та зміна голосної «і» на «ی»; слово «باتلاق» [bātlaq] є запозиченням турецького «bataklık» і має значення «болото», в процесі запозичення разом з упущенням голосної літери «а» й приголосної «k» відбувається зміна голосної літери «і» на «ا»; слово «باشی» [bāshi] є запозиченням турецького «baş» і має значення «голова, керуючий, господар, начальник, старшина», в процесі запозичення з'явилась літера «ی»; слово «باغ» [bāgh] є запозиченням турецького «bağ» і має значення «сад», в процесі запозичення відбулась зміна приголосної «ğ» на «غ»; слово «باقلاوا» [bāq|āvā] є повним запозиченням турецького «baklava» та має значення «баклава (кондитерський виріб)»; слово «بام» [bām] є запозиченням турецького «dam» і має значення «дах, покрівля», в процесі запозичення відбулась зміна приголосної літери «d» на «ب»; слово «برابر» [bağābar] є запозиченням турецького «birebir» і має значення «однаковий, тотожний», в процесі запозичення відбулась зміна голосних літер «і» на «آ» та «е» на «ا»; слово «بزک» [bazak] є запозиченням турецького «bezek» і має значення «прикраса, або процес прикрашання», в процесі запозичення відбулась зміна голосних «е» на «آ»; слово «بسمه» [basmе] є запозиченням турецького «basma» і має значення «басма (фарба для волосся)», в процесі запозичення відбулась зміна голосної «а» на «ه»; слово «بقچه» [boqche] є запозиченням турецького «bohça» і має значення «згорток, зв'язка, пакет, пачка», в процесі запозичення відбулась зміна приголосної літери «h» на «ق» та голосної «а» на «е»; слово «بلغور» [bolghur] є запозиченням турецького «bulgur» і має значення «булгур (крупа з пшениці чи ячменю)», в процесі запозичення відбулась зміна голосної літери «u» на «ۇ»; слово «بنجاق» [bonjāq] є запозиченням турецького «bonsuk» і має значення «намисто, кольорові скляні кульки, бісер», в процесі запозичення відбулась зміна голосної літери «u» на «ا»; слово «بوران»

[burān] є запозиченням турецького «boran» і має значення «буря, гроза, заметіль, ураган», в процесі запозичення відбулась зміна голосної літери «u» на «و»; слово «بيات» [bayāt] є повним запозиченням турецького «bayat» та має значення «черствий, несвіжий (про хліб)»; слово «بيل» [bil] є запозиченням турецького «bel» та має значення «лопата, весло», в процесі запозичення відбулась зміна голосної літери «e» на «ی»; слово «تالان» [tālān] є повним запозиченням турецького «talan» і має значення «грабіж, розграбування, пограбування, розбійний напад»; слово «تپه» [top(p)e] є запозиченням турецького «tere» і має значення «пагорб, бугор, височина», в процесі запозичення відбулась зміна голосної літери «e» на «تُ»; слово «تخماق» [tokhmāq] є запозиченням турецького «tokmak» і має значення «калатало, дерев'яний молот», в процесі запозичення відбулась зміна приголосної літери «k» на «خ»; слово «تشك» [toshak] є запозиченням турецького «döşek» і має значення «матрац», в процесі запозичення відбулась зміна голосних літер «ö» на «تُ» та «e» на «ة» та приголосної «d» на «ت»; слово «تك» [tak] є запозиченням турецького «tek» і має значення «єдиний, один, непарний», в процесі запозичення відбулась зміна голосної літери «e» на «ة»; слово «تنبان» [tombān] є запозиченням турецького «tuman» і має значення «штани, шаровари, спідня білизна», в процесі запозичення, окрім зміни голосної літери «u» на «تُ», з'явилась приголосна «ب»; слово «توپ» [tup] є запозиченням турецького «top» і має значення «м'яч», в процесі запозичення відбулась зміна голосної літери «o» на «تُ»; слово «توتون» [tutun] є запозиченням турецького «tütün» і має значення «тютюн», в процесі запозичення відбулась зміна голосних літер «ü» на «و»; слово «چابک» [chābok] є запозиченням турецького «çabuk» та має значення «спритний, швидкий, кмітливий, моторний», в процесі запозичення відбулась зміна голосної літери «u» на «تُ»; слово «چارق» [chāroq] є запозиченням турецького «çarık» та має значення «сандалі або взуття з сиром'ятої шкіри з довгими шнурками, що зав'язується навколо гомілки», в процесі запозичення відбулась зміна голосної літери «ı» на «تُ»; слово «چبق» [choboq] є запозиченням турецького «çubuk» і має

значення «чубук, трубка (для паління)», в процесі запозичення відбулась зміна голосних «u» на «^و»; слово «چاپول» [chapāvol] є запозиченням турецького «çapul» і має значення «грабіж, мародерство», в процесі запозичення з'явилися голосна літера «آ» та приголосна «و»; слово «چپو» [charu] є запозиченням турецького «çarul» і має значення «дрібна крадіжка», в процесі запозичення відбулось упущення приголосної «l»; слово «چخماق» [chakhmāq] є запозиченням турецького «çakmak» і має значення «кресало чи запальничка», в процесі запозичення відбулась зміна приголосної літери «k» на «خ»; слово «چکش» [chakosh] є запозиченням турецького «çekiş» і має значення «молоток», в процесі запозичення відбулась зміна голосних літер «e» на «^ه», «i» на «^و» та приголосної «ç» на «ش»; слово «چکمه» [chaqme] є запозиченням турецького «çizme» і має значення «чобіт», в процесі запозичення відбулась зміна голосної літери «i» на «^ه» та приголосної «z» на «ك»; слово «چلاق» [cholāq] є повним запозиченням турецького «çolak» і має значення «каліка, безрукий чи безногий»; слово «چنته» [chante] є запозиченням турецького «çanta» і має значення «сумка, портфель», в процесі запозичення відбулась зміна голосної літери «a» на «ه»; слово «چول» [chul] є запозиченням турецького «çöl» і має значення «пустеля, пустельний», в процесі запозичення відбулась зміна голосної літери «ö» на «و»; слово «حوله» [howle] є запозиченням турецького «havlu» і має значення «рушник», в процесі запозичення літери «a» та «v» змінились на «و» (дифтонг); слово «خامه» [khāme] є запозиченням турецького «küme» і має значення «купа, кількість, набір», в процесі запозичення відбулась зміна приголосної літери «k» на «خ» та голосної «ü» на «آ»; слово «داغ» [dāgh] є запозиченням турецького «dağ» і має значення «гора» (зазвичай використовується у власних назвах), в процесі запозичення відбулась зміна приголосної літери «ğ» на «غ»; слово «داغان» [dāghān] є запозиченням турецького «dağınık» і має значення «розкиданий, безладний», в процесі запозичення відбулась зміна голосної літери «ı» на «آ» та відбулось упущення суфіксу «k»; слово «دبه» [dabbe] є запозиченням турецького «debbe» і має значення «фляжка або ємність для рідини», в процесі запозичення відбулась

зміна голосної літери «е» на «^ا»; слово «دگانک» [daganak] є запозиченням турецького «değnek» і має значення «батіг, товста палиця», в процесі запозичення відбулась зміна голосних літер «е» на «^ا» та додатково з'явилась «^ا»; слово «دگمه» [dogme] є запозиченням турецького «düğme» та має значення «гудзик», в процесі запозичення відбулась зміна голосної літери «ü» на «^ا» та приголосної «ğ» на «گ»; слово «دلمه» [dolme] є запозиченням турецького «dolma» і має значення «долма», в процесі запозичення відбулась зміна голосної літери «а» на «^ا»; слово «دمار» [damār] є повним запозиченням турецького «damar» і має значення «вена, судина»; слово «دماغ» [damāgh] є запозиченням турецького «damak» і має значення «ніс» (у турецькій мові використовується також зі значенням «піднебіння»), в процесі запозичення відбулась зміна приголосної літери «k» на «خ»; слово «دیشلمه» [dishlame] є запозиченням турецького «dişleme» і має значення «вприкуску», в процесі запозичення відбулась зміна голосної літери «е» на «^ا»; слово «دیلاق» [dilāq] є запозиченням турецького «daylak» і має значення «бовдур, недалекий», в процесі запозичення літери «а» та «у» були замінені на «ی»; слово «دیلماچ» [dilmach] є повним запозиченням турецького «dilmaç» і має значення «перекладач, усний перекладач»; слово «زگیل» [zegil] є запозиченням турецького «siğil» і має значення «бородавка», в процесі запозичення відбулась зміна голосної літери «і» на «^ا» та приголосної «ğ» на «گ»; слово «زیلو» [zilu] є запозиченням турецького «zili» і має значення «дешевий килим», в процесі запозичення відбулась зміна голосної літери «і» на «و»; слово «ساج» [sāj] є повним запозиченням турецького «sac» і має значення «залізне деко»; слово «سپور» [sopur] є запозиченням турецького «sürpürcü» і має значення «двірник», в процесі запозичення відбулись зміни голосних літер «ü» на «^ا» й «ü» на «و» та відбулось упушення літери «ü» і суфікса «cü»; слово «سرکه» [serke] є запозиченням турецького «sirke» і має значення «оцет», в процесі запозичення відбулась зміна приголосної літери «і» на «^ا»; слово «سرمه» [sorme] є запозиченням турецького «sürme» і має значення «кохль, сурма», в процесі запозичення відбулась зміна голосної літери «ü» на «^ا»; слово «سقز» [saqqez] є

запозиченням турецького «sakız» і має значення «жувальна смола», в процесі запозичення відбулась зміна голосної літери «ı» на «ِ»; слово «سو» [su] є повним запозиченням турецького «su» і має значення «вода», але використовується лише у власних назвах річок та інших водойм; слово «سورتمه» [surtme] є запозиченням турецького «sürtme» і має значення «санчата», в процесі запозичення відбулась зміна голосної літери «ü» на «و»; слово «سوغلی» [sowgoli] є запозиченням турецького «sevgili» і має значення «улюбленець, фаворит, обранець», в процесі запозичення відбулась зміна голосних літер «e» на «و» та «i» на «ِ»; слово «شپلاق» [shap(a)lāq] є повним запозиченням турецького «şaplak» і має значення «ляпас»; слово «شلتاق» [sheltāq] є запозиченням турецького «şiltak» і має значення «шум, гамір, галас», в процесі запозичення відбулась зміна голосної літери «ı» на «ِ»; слово «شنگول» [shangul] є запозиченням турецького «şengül» і має значення «веселий, радісний, грайливий, жартівливий», в процесі запозичення відбулась зміна голосних «e» на «ِ» та «ü» на «و»; слово «شیشلیک» [shishlik] є повним запозиченням турецького «şişlik» та має значення «шашлик»; слово «قاب» [qāb] є запозиченням турецького «kar» і має значення «підніс або широка тарілка для плову, каструля», і процесі запозичення відбулась зміна приголосної літери «r» на «ب»; слово «قابلمه» [qāblame] є запозиченням турецького «karlama», що, у свою чергу, походить від дієслова «karlamak» (накривати, покривати), і має значення «каструля», в процесі запозичення відбулась зміна голосної літери «a» на «o»; слово «قاپو» [qāpu] є запозиченням турецького «karı» і має значення «двері», в процесі запозичення відбулась зміна голосної літери «ı» на «و»; слово «قارشیمیش» [qāreshmish] є запозиченням турецького «karaştırış» і має значення «перемішаний, переплутаний, безладний», в процесі запозичення відбулась зміна голосної літери «a» на «ِ» та відбувається упушення суфіксів «tır» й «ış», на місці який з'являється суфікс «میش»; слово «قارماق» [qārmāq] є запозиченням турецького «karmık» і має значення «гачок», в процесі запозичення відбулась зміна голосної літери «ı» на «أ»; слово «قاشق» [qāshoq] є запозиченням турецького «kaşık» і має значення «ложка», в процесі запозичення відбулась зміна голосної

літери «i» на «اُ»; слово «قَاطِي» [qāti] є запозиченням турецького «katı» і має значення «твердий, жорсткий», в процесі запозичення відбулась зміна голосної літери «i» на «ی»; слово «قَالِي» [qāli] є запозиченням турецького «halı» і має значення «килим», в процесі запозичення відбулись зміни приголосної літери «h» на «ق» та голосної «i» на «ی»; слово «قَايِق» [qāyeq] є запозиченням турецького «kaık» і має значення «човен», в процесі запозичення відбулась зміна голосної літери «i» на «ا»; слово «قَبْرَاق» [qebrāq] є запозиченням турецького «kivrak» і має значення «жвавий, спритний, кмітливий», в процесі запозичення відбулись зміни голосної літери «i» на «ا» та приголосної «v» на «ب»; слово «قَرَه» [qara] є повним запозиченням турецького «kara» і має значення «чорний»; слово «قَزَل» [qezel] є запозиченням турецького «kıızıl» і має значення «червоний», в процесі запозичення відбулась зміна двох голосних літер «i» на «ا»; слово «قَسِر» [qeser] є запозиченням турецького «kısır» і має значення «безплідний», в процесі запозичення відбулась зміна двох голосних літер «i» на «ا»; слово «قَشْلَاق» [qeshlāq] є запозиченням турецького «kışlık» і має значення «зимова стайня», в процесі запозичення відбулась зміна голосних літер «i» на «ا» та «i» на «آ»; слово «قَشْو» [qashow] є запозиченням турецького «kaşağı» і має значення «скребниця для коней», в процесі запозичення відбулись зміна голосної літери «a» на «و» та упущення суфіксу «ğ»; слово «قَلَاج» [qolāj] є запозиченням турецького «kulaç» і має значення «махова сажень, натяг лука», в процесі запозичення відбулась зміна голосної літери «u» на «اُ» та приголосної «ç» на «ج»; слово «قَلَاوُوز» [qalāvōz] є запозиченням турецького «kılavuz» і має значення «проповідник, авангард», в процесі запозичення відбулась зміна двох голосних літер «i» на «ا» та «u» на «و»; слово «قَمچِي» [qamchi] є запозиченням турецького «kamçı» і має значення «кнут», в процесі запозичення відбулась зміна голосної літери «i» на «ی»; слово «قَنْدَاق» [qondāq] є запозиченням турецького «kundak» і має значення «пелюшка», в процесі запозичення відбулась зміна голосної літери «u» на «اُ»; слово «قَنْق» [qonq] є запозиченням турецького «konuk» і має значення «гість, мандрівник», в процесі запозичення відбулась зміна голосної літери «u» на «اُ»; слово «قَيْطَان»

[qeytān] є запозиченням турецького «kaytan» і має значення «шнурок, тасьма», в процесі запозичення відбулась зміна голосної літери «а» на «ا»; слово «قیماق» [qeymāq] є запозиченням турецького «каутак» і має значення «вершки», в процесі запозичення відбулась зміна голосної літери «а» на «ا»; слово «قیمه» [qeyme] є запозиченням турецького «кіута» і має значення «м'ясний фарш», в процесі запозичення відбулась зміна голосної літери «і» на «ا»; слово «کپک» [karak] є запозиченням турецького «керек» і має значення «лупа, пліснява», в процесі запозичення відбулась зміна голосних літер «е» на «ا»; слово «کپری» [kopri] є запозиченням турецького «köprü» і має значення «міст, дамба», в процесі запозичення відбулись зміни голосних літер «ö» на «ا» та «ü» на «ی»; слово «کروک» [koruk] є запозиченням турецького «köruk» і має значення «відкидний дах у автівці», в процесі запозичення відбулась зміна голосних літер «ö» на «ا» та «ü» на «و»; слово «کسمه» [kasme] є запозиченням турецького «kesme» і має значення «пасмо волосся», в процесі запозичення відбулась зміна голосної літери «е» на «ا»; слово «کوچک» [kuchak] є запозиченням турецького «küçük» і має значення «маленький, невеличкий, крихітний», в процесі запозичення відбулась зміна голосних літер «ü» на «و» та «ü» на «ا»; слово «کومه» [kume] є запозиченням турецького «küme» і має значення «купа, кількість чогось», в процесі запозичення відбулась зміна голосної літери «ü» на «و»; слово «من» [man] є запозиченням турецького «ben» і має значення «я (займенник 1 особи однини)», в процесі запозичення відбулась зміна приголосної літери «b» на «م» та голосної «е» на «ا»; слово «منجوق» [monjuq] є запозиченням турецького «boncuk» і має значення «бісер, намистинка», в процесі запозичення відбулась зміна приголосної літери «b» на «م»; слово «یاتاقان» [yātāqān] є запозиченням турецького «yatak» і має значення «підшипник», в процесі запозичення з'явився суфікс «آن»; слово «یاشماق» [yāshmāq] є повним запозиченням турецького «yaşmak» і має значення «вуаль, покривало»; слово «یالقوز» [yālquz] є запозиченням турецького «yalnız» і має значення «одинокий, самотній», в процесі запозичення відбулась зміна приголосної літери «n» на «ق» та голосної

«1» на «و»; слово «يقه» [yaqe] є запозиченням турецького «yaka» і має значення «комірець», в процесі запозичення відбулась зміна голосної літери «а» на «о»; слово «یواش» [yavāsh] є повним запозиченням турецького «yavaş» і має значення «повільно, без поспіху»; слово «یوغورت» [yoghort] є запозиченням турецького «yoğurt» і має значення «кисле молоко», в процесі запозичення відбулась зміна приголосної літери «ğ» на «غ» та голосної «и» на «و»; слово «بیلاق» [yeylāq] є запозиченням турецького «yazlık» і має значення «літній, заміський будиночок», в процесі запозичення відбулась зміна голосної літери «а» на «ا», «1» на «آ» та приголосної «z» на «ی».

Отже, проаналізувавши 121 приклад запозичень суспільно-побутової лексики, ми дійшли висновку, що 81% лексичних одиниць, тобто 99 слів, є неповними запозиченнями, серед яких: 44% (53 слова) з однією зміною, 32% (39 слів) з двома змінами та 5% (7 слів) з трьома та більше змінами; решта – 19%, тобто 23 слова, є повними запозиченнями.

2.2 Запозичення військово-історичної лексики

До запозичень цієї категорії ми віднесли історичні поняття, назви посад, військові поняття, назви зброї, племен та народностей тощо. Вибірка цієї категорії становить 53 одиниці.

Слово «آباد» [abād] є запозиченням турецького «abat» і має значення «процвітаючий, упорядкований, оброблений, заселений», в процесі запозичення відбулась зміна приголосної літери «t» на «د»; слово «اتابک» [atābak] є запозиченням турецького «atabey» і має значення «великий візир (за часів сельджуків та кадजारів), наставник, атабек (опікун спадкоємців султанів)», в процесі запозичення відбулась зміна приголосної літери «у» на «ك»; слово «آتش» [ate(a)sh] є запозиченням турецького «atış» і має значення «постріл, стрілянина», в процесі запозичення відбулась зміна голосної літери «1» на «ا»; слово «آذوقه» [azuke] є запозиченням турецького «azık» і має значення «провіант,

продовольство, їжа», в процесі запозичення відбулась зміна голосної літери «i» на «و» та з'явилась голосна «o»; слово «ارمغان» [armaghān] є запозиченням турецького «armağan» і має значення «подарунок з мандрівки, сувенір», в процесі запозичення відбулась зміна приголосної літери «ğ» на «غ»; слово «اطراق» [otrāq] є запозиченням турецького «oturak» і має значення «привал, зупинка», в процесі запозичення відбулось упущення голосної літери «u»; слово «آماج» [amāj] є запозиченням турецького «amaç» і має значення «ціль, мішень, об'єкт», в процесі запозичення відбулась зміна приголосної літери «ç» на «ج»; слово «ایلچی» [ilchi] є запозиченням турецького «elçi» і має значення «посол, гонець», в процесі запозичення відбулась зміна голосної літери «e» на «ای»; слово «باروت» [bārut] є повним запозиченням турецького «barut» і має значення «порох»; слово «باشلیق» [bāshliq] є запозиченням турецького «başlık» і має значення «суконний гостроконечний капюшон або голова, вождь, ватажок», в процесі запозичення відбулась зміна голосної літери «ı» на «ی»; слово «بغاز» [boghāz] є запозиченням турецького «boğaz» і має значення «протока», в процесі запозичення відбулась зміна приголосної літери «ğ» на «غ»; слово «بلوک» [bolok] є запозиченням турецького «bölük» і має значення «військова частина, повіт», в процесі запозичення відбулась зміна голосних літер «ö» на «ُ» та «ü» на «و»; слово «بيرق» [beyraq] є запозиченням турецького «bayrak» і має значення «прапор», в процесі запозичення відбулась зміна голосної літери «a» на «ِ»; слово «پاپاخ» [pārākh] є запозиченням турецького «parak» і має значення «папах (чоловічий хутрянний головний убір, який поширений у народів Кавказу, козаків Середньої Азії, і є елементом військової форми одягу)», в процесі запозичення відбулась зміна приголосної літери «k» на «غ»; слово «پاشا» [pāshā] є повним запозиченням турецького «paşa» і має значення «паша (високий титул у політичній системі Османської імперії)»; слово «تیانچه» [tapānche] є запозиченням турецького «tabanca» і має значення «пістолет, револьвер», в процесі запозичення відбулась зміна приголосних «b» на «پ» та «c» на «ج» і голосної «a» на «o»; слово «تتق» [totoq] є запозиченням турецького «otoğ» і має значення «намет, шатро», в

процесі запозичення відбулась зміна приголосної літери «ğ» на «ق» та з'явилась «ت» на початку слова; слово «ترك» [tork] є запозиченням турецького «türk» і має значення «турок, турецький», в процесі запозичення відбулась зміна голосної літери «ü» на «ُ»; слово «تمغا» [tamghā] є запозиченням турецького «damga» і має значення «тамга (велика печатка монгольських ханів), грамота, печатка, тавро, клеймо», у процесі запозичення відбулась зміна приголосних літер «d» на «ت» та «g» на «غ»; слово «جغتای» [jaghatāy] є запозиченням турецького «çağatay» і має значення «чагатайська (літературна мова тюркського племені)», в процесі запозичення відбулась зміна приголосних «ç» на «ج» та «ğ» на «غ»; слово «چاقو» [chāqu] є запозиченням турецького «çakı» і має значення «складаний ніж», в процесі запозичення відбулась зміна голосної літери «ı» на «و»; слово «چالش» [chālesh] є запозиченням турецького «çalış» і має значення «сутичка, бій, боротьба», в процесі запозичення відбулась зміна голосної літери «ı» на «ِ»; слово «چاوش» [chāvush] є повним запозиченням турецького «çavuş» і має значення «ватажок війська або чавуш (людина в каравані паломників, яка виконує релігійні пісні)»; слово «چتر» [chatr] є запозиченням турецького «çadır» і має значення «намет, тент», в процесі запозичення відбулась зміна приголосної літери «d» на «ت» та упущення голосної «ı»; слово «چماق» [chomāq] є повним запозиченням турецького «çomak» і має значення «булава, посох, палиця»; слово «خاقان» [khāqān] є запозиченням турецького «hakan» і має значення «хакан (титул турецьких, монгольських, китайських правителів) або володар, монарх», в процесі запозичення відбулась зміна приголосної літери «h» на «خ»; слово «خزر» [khazar] є запозиченням турецького «hazar» і має значення «хазар, хазарський», в процесі запозичення відбулась зміна приголосної літери «h» на «خ»; слово «خان» [khān] є запозиченням турецького «han» і має значення «хан (титул монгольських правителів і принців), голова племені», в процесі запозичення відбулась зміна приголосної літери «h» на «خ»; слово «دستاق» [dostāq] є запозиченням турецького «tutsak» і має значення «в'язень, бранець, невільник, закутий у кайдани», в процесі запозичення відбулась зміна приголосної літери «t» на «د» та голосної

«u» на «^و», окрім цього літера «ت» змінила своє розташування в межах слова; слово «دیرک» [dirak] є запозиченням турецького «direk» і має значення «стовб, мачта, брус, перекладина, стропило», в процесі запозичення відбулась зміна голосної літери «e» на «^و»; слово «ساحمه» [sāchme] є запозиченням турецького «saçma» і має значення «дріб (свинцеві кульки для стрілянини), картеч (артилерійський снаряд, розрахований на стріляння з невеликої відстані)», в процесі запозичення відбулась зміна голосної літери «a» на «^ه»; слово «سخمه» [sokhme] є запозиченням турецького «sokma» і має значення «спис, рапіра, піка», в процесі запозичення відбулась зміна приголосної літери «k» на «خ» та голосної «a» на «^ه»; слово «سنجاق» [sanjāq] є повним запозиченням турецького «sancak» і має значення «санджак (адміністративно-територіальна одиниця в Османській імперії)»; слово «سومری» [sumeri] є запозиченням турецького «sümer» і має значення «шумер, шумерський», в процесі запозичення відбулась зміна голосної літери «ü» на «و» та з'явилась літера «ی» в кінці; слово «طاق» [tāq] є запозиченням турецького «otağ» і має значення «шатро, намет, бесідка, павільйон», в процесі запозичення відбулась зміна приголосної літери «ğ» на «ق» та упущення голосної літери «o»; слово «طغراء» [toghrā] є запозиченням турецького «tuğra» і має значення «монограма або вензель з літер імені шаха чи правителя, чи назва каліграфічного почерку яким писали царські накази», в процесі запозичення відбулась зміна голосної літери «u» на «^و» та приголосної «ğ» на «أ»; слово «طور» [tur] є запозиченням турецького «tür» і має значення «вид, тип, різновид», в процесі запозичення відбулась зміна голосної літери «ü» на «و»; слово «غجر» [ghajar] є запозиченням турецького «göçer» і має значення «циган, кочівник», в процесі запозичення відбулась зміна голосних літер «ö» на «^و», «e» на «^و» та приголосної «ç» на «ج»; слово «قاچاق» [qāchāq] є повним запозиченням турецького «kaçak» і має значення «контрабанда, контрабандний, нелегальний»; слово «قالپاق» [qālrāq] є повним запозиченням турецького «kalpak» і має значення «ковпак (головний убір конусоподібної, округлої або циліндричної форми)»; слово «قپچاق» [qebchāq] є запозиченням турецького «kırçak» і має значення

«кипчак (народ), половець», в процесі запозичення відбулась зміна голосної літери «ı» на «◌» та приголосної «p» на «ب»; слово «قرغیز» [qerghiz] є запозиченням турецького «kırgız» і має значення «киргиз (національність)», в процесі запозичення відбулись зміни голосних літер «ı» на «◌», «ı» на «ی» та приголосної «g» на «غ»; слово «قزاق» [qazāq] є повним запозиченням турецького «kazak» і має значення «козак або іранський кавалерист особливої бригади, навчений російськими офіцерами за часів правління династії Каджарів»; слово «قزلباش» [qezelbāsh] є запозиченням турецького «kızılbaş» і має значення «кизилбаш (назва воїна з тюркських племен Азербайджану і північного Ірану в період правління династії Сефевидів), або червоноголовий (так називали турки іранців-шиїтів в період правління Сефевидів, оскільки вони одягали червоний головний виріб під час релігійних війн з сунітами у 16 столітті)», в процесі запозичення відбулась зміна двох голосних літер «ı» на «◌»; слово «کتک» [kotak] є запозиченням турецького «kütük» і має значення «кийок, палиця, дубина», в процесі запозичення відбулась зміна голосних літер «ü» на «◌» та «ü» на «◌»; слово «کورگان» [kurgān] є повним запозиченням турецького «kurgan» і має значення «курган або високий земляний насип над стародавнім похованням»; слово «گوله» [golule] є запозиченням турецького «gülle» і має значення «ядро, куля, снаряд», в процесі запозичення відбулась зміна голосної літери «ü» на «◌» та з'явилась голосна літера «و» в межах слова; слово «یاسا» [yāsā] є повним запозиченням турецького «yasa» і має значення «наказ, декрет, постанова, закон або покарання»; слово «یاساق» [yāsāq] є повним запозиченням турецького «yasak» і має значення «заборона, покарання, кара»; слово «یادک» [yadak] є запозиченням турецького «yedek» і має значення «ведений за вуздечку кінь, запасний (про коня або запчастину)», в процесі запозичення відбулась зміна двох голосних літер «e» на «◌»; слово «یرلیغ» [yerligh] є запозиченням турецького «yarlık» і має значення «царський чи ханський наказ, царська чи ханська грамота, монограма на грамоті», і процесі запозичення відбулась зміна голосних літер «a» на «◌», «ı» на «ی» та приголосної «k» на «غ»; слово «یلواج» [yalvāj] є запозиченням турецького

«yalvaç» і має значення «пророк», в процесі запозичення відбулась зміна приголосної літери «ç» на «ح»; слово «یورت» [yurt] є повним запозиченням турецького «yurt» і має значення «юрта, житло кочівника, кочовище, табір»; слово «یورش» [yoresh] є запозиченням турецького «yürüyüş» і має значення «похід, напад, атака, штурм», в процесі запозичення відбулась зміна голосних літер «ü» на «و», «ü» на «و» та додатково відбулось упущення літер «ü» та «у».

Отже, проаналізувавши 53 приклади запозичень військово-історичної лексики, ми дійшли висновку, що 77% лексичних одиниць, тобто 41 слово, є неповними запозиченнями, серед яких: 38% (20 слів) з однією зміною, 28% (15 слів) з двома змінами та 11 % (6 слів) з трьома та більше змінами; решта – 23%, тобто 12 слів, є повними запозиченнями.

2.3 Запозичення лексики, яка позначає родинні зв'язки та форми ввічливого звертання

До цієї категорії запозичень ми віднесли слова, які позначають сімейні зв'язки, називають того чи іншого члена родини, а також різні форми ввічливого звертання до людей старшого та одного віку. Нами було віднайдено 13 прикладів.

Слово «آقا» [aqā] є запозиченням турецького «ağa» і має значення «пан, господар, володар або голова сім'ї», в процесі запозичення відбулась зміна приголосної літери «ğ» на «ق»; слово «بابا» [bābā] є повним запозиченням турецького «baba» і має значення «батько, тато, дідусь, старшина племені, приятель або друг»; слово «باجناق» [bājanāq] є повним запозиченням турецького «bacanak» і має значення «свояк, чоловік сестри дружини»; слово «باجی» [bāji] (також зустрічається варіант «آباجی» [abāji]) є запозиченням турецького «bacı» і має значення «старша сестра (використовується у якості звертання до старшої сестри, незнайомої жінки чи літньої прислужниці)», в процесі запозичення відбулась зміна голосної літери «ı» на «ی»; слово «خاتون» [khātun] є запозиченням

турецького «hatun» і має значення «пані, високопоставлена дама, господиня», в процесі запозичення відбулась зміна приголосної літери «h» на «خ»; слово «خانم» [khānom] є запозиченням турецького «hanım» і має значення «пані, дама, дружина, жінка; ввічливе звертання до жінки, яке може стояти перед чи після імені», в процесі запозичення відбулась зміна приголосної літери «h» на «خ» та голосної «ı» на «ۆ»; слово «دادا» [dādā] є запозиченням турецького «ata» і має значення «тато (значення майже вийшло із вжитку), стара служниця, нянька», в процесі запозичення відбулась поява приголосної літери «د»; слово «داداش» [dādāsh] є повним запозиченням турецького «dadaş» і має значення «брат, братик (у якості розмовного звертання)»; слово «دایی» [dāyi] є повним запозиченням турецького «dayı» і має значення «дядько, брат матері, дядечко (у якості розмовного звертання)»; слово «دده» [dade] є запозиченням турецького «dede» і має значення «дідусь (у якості розмовного звертання), стара служниця, нянька», в процесі запозичення відбулась зміна голосної літери «e» на «ۆ»; слово «قایین» [qāyen] є запозиченням турецького «kaıın» і має значення «шурин чи шуряк (брат дружини), дівер (брат чоловіка)», в процесі запозичення відбулась зміна голосної літери «ı» на «ۆ»; слово «گالین» [gelin] є повним запозиченням турецького «gelin» і має значення «наречена»; слово «ننه» [nane] є запозиченням турецького «nine» і має значення «мама, матінка, матусі, бабуся, нянька, також виступає у ролі звертання до літньої жінки», в процесі запозичення відбулась зміна голосної літери «i» на «ۆ».

Отже, проаналізувавши 13 запозичень лексики, на позначення родинних зв'язків та форми ввічливого звертання, ми дійшли висновку, що 62% лексичних одиниць, тобто 8 слів, є неповними запозиченнями, серед яких: 54% (7 слів) з однією зміною та 8% (1 слово) з двома змінами; решта – 38%, тобто 5 слів, є повними запозиченнями.

2.4 Запозичення лексики, яка позначає назви тварин і рослин

До цієї категорії ми віднесли слова, які позначають назви тварин, рослин, окремих видів тварин, їх частини тіла тощо. Для цієї категорії було дібрано 24 приклади .

Слово «اردک» [ordak] є запозиченням турецького «ördek» і має значення «качка», в процесі запозичення відбулась зміна голосних літер «ö» на «ا» та «e» на «َ»; слово «ارسلان» [arslān] є запозиченням турецького «aslan» і має значення «лев», в процесі запозичення з'явилась голосна літера «ر» в межах слова; слово «اوزوم» [uzum] є запозиченням турецького «üzüm» і має значення «виноград», в процесі запозичення відбулась зміна двох голосних літер «ü» на «و»; слово «أهو» [ahu] є повним запозиченням турецького «ahu» і має значення «газель, антилопа, косуля, сарна»; слово «بايقوش» [bāyquş] є повним запозиченням турецького «baykuş» і має значення «сова»; слово «بيلدرچين» [belderchin] є запозиченням турецького «bildircin» і має значення «перепілка», і процесі запозичення відбулась зміна голосних літер «i» на «ِ», «ı» на «ِ», «ı» на «ی» та приголосної «c» на «چ»; слово «جوجه» [juje] є запозиченням турецького «cüce» і має значення «пташеня, курча», в процесі запозичення відбулась зміна голосної літери «ü» на «و»; слово «درنا» [dornā] є запозиченням турецького «turna» і має значення «журавель», в процесі запозичення відбулась зміна приголосної літери «t» на «د» та голосної «u» на «ُ»; слово «ساغرى» [sāghri] є запозиченням турецького «sağrı» і має значення «круп (у коней), шагрінь», в процесі запозичення відбулась зміна приголосної літери «ğ» на «غ» та голосної «ı» на «ی»; слово «سامان» [sāmān] є повним запозиченням турецького «saman» і має значення «солома, сіно»; слово «سنقر» [sonqor] є запозиченням турецького «sungur» і має значення «кречет (вид мисливського сокола)», в процесі запозичення відбулась зміна двох голосних літер «u» на «ُ» та приголосної «g» на «ق»; слово «غاز» [ghāz] є запозиченням турецького «kaz» і має значення «гусак», в процесі запозичення відбулась зміна приголосної літери «k» на «غ»; слово «غوره» [ghure] є запозиченням турецького

«koruk» і має значення «нестиглий виноград», в процесі запозичення слово зазнало дуже величезних змін: приголосна літера «k» змінилась на «غ», голосні літери «o» змінилась на «و» та «u» на «ه», а кінцева приголосна літера «k» зникла; слово «قابوق» [qābuq] є повним запозиченням турецького «kabuk» і має значення «шкірка, шкаралупа»; слово «قارساق» [qārsāq] є повним запозиченням турецького «karsak» і має значення «лисиця корсак»; слово «قاطر» [qāter] є запозиченням турецького «katır» і має значення «мул (гібрид коня та віслюка)», в процесі запозичення відбулась зміна голосної літери «ı» на «ِ»; слово «قسراق» [qesrāq] є запозиченням турецького «kısırak» і має значення «кобила, яка не народжувала», в процесі запозичення відбулась зміна голосної літери «ı» на «ِ»; слово «قوچ» [quch] є запозиченням турецького «koç» і має значення «баран з великими рогами», в процесі запозичення відбулась зміна голосної літери «o» на «و»; слово «قورباغه» [qurbāghe] є запозиченням турецького «kurbağa» і має значення «жаба», в процесі запозичення відбулась зміна приголосної літери «ğ» на «غ» та голосної «a» на «ه»; слово «قوش» [qush] є повним запозиченням турецького «kuş» і має значення «пташка»; слово «كوكو» [kuku] є запозиченням турецького «guguk» і має значення «зозуля», в процесі запозичення відбулась зміна двох приголосних літер «g» на «ك» та упущення літери «k»; слово «لاچين» [lāchin] є запозиченням турецького «laçın» і має значення «ланер (вид сокола)», в процесі запозичення відбулась зміна голосної літери «ı» на «ی»; слово «پال» [yāl] є запозиченням турецького «yele» і має значення «грива», в процесі запозичення відбулась зміна голосної літери «e» на «أ» та упущення голосної літери «e».

Отже, проаналізувавши 24 приклади запозичень лексики, яка позначає назви тварин і рослин, ми дійшли висновку, що 75% лексичних одиниць, тобто 18 слів, є неповними запозиченнями, серед яких: 30% (7 слів) з однією зміною, 25% (6 слів) з двома змінами та 20% (4 слова) з трьома та більше змінами; решта – 25%, тобто 6 слів, є повними запозиченнями.

2.5 Запозичення дієслів

Запозичення дієслів є досить неоднозначним процесом у розвитку кожної мови світу, але з морфологічної точки зору, дієслова перської та турецької мов дуже схожі: дієслова розташовуються в кінці речення; утворення різних часових форм відбувається за схожою схемою, а, наприклад, утворення наказового способу дієслова є ідентичним (у першої особи однини відбувається відкидання афіксів інфінітива). Тому нам вдалось віднайти декілька прикладів запозичень турецьких дієслів в перській мові. В усіх прикладах вбачається іноді повна, а іноді часткова зміна основи запозичуваного дієслова, та зміна афікса «-ma(e)k» на «-دن» чи «-یدن». У деяких дієсловах перше значення зберіглось, у деяких значення еволюціонувало у подібне запозичуваному, решта – отримали нові значення.

Дієслово «آشامیدن» [ashāmidan] є запозиченням давньотюркського «aşamak» (означає «їсти»), але в процесі запозичення значення змінилось на «пити, випивати, абсорбувати, поглинати, вбирати в себе», ми можемо припустити, що частина слова, а саме «aşama», була запозичена, де остання голосна літера «а» перетворилась на перську «ی», та згодом додався афікс інфінітиву «-دن», що і спричинило утворення нового дієслова; дієслово «تارانندن» [tārāndan] є запозиченням турецького «taramak» (означає «розчісувати, перевіряти, сканувати»), але в процесі запозичення значення змінилось на «розганяти, розсіювати, примусити до втечі», ми вважаємо, що «تارانندن» є каузативним дієсловом, яке утворилось завдяки запозиченій основі «tara» та афіксу «-اندن»; дієслово «تپانندن» [tapāndan] є запозиченням турецького «termek» і має значення «штовхати, пхати щось», в процесі запозичення відбулась зміна голосної літери «е» на «ۆ» в межах основи дієслова та з'явився афікс «-اندن»; дієслово «جوشیدن» [jushidan] є запозиченням турецького «soşmak» та означає «кипіти, закипати», в процесі запозичення основи дієслова голосна літера «о» змінилась на «و», окрім цього в турецькій мові існує значення «надихатись, запалюватись, окрилятись»,

а в перській мові «бурлити (про воду), товаришувати»; дієслово «چاتمہ زدن» [chātme zadan] є запозиченням турецького «çatmak» (означає «бити, вдарити, нападати»), ми припускаємо, що під час запозичення основи «çatma», відбулась зміна приголосної «а» на «ә», та разом з дієсловом «زدن» утворилось складне дієслово зі значенням «складати рушницю на козли»; дієслово «چاويدن» [chāvidan] є запозиченням турецького «sıvımak» і має значення «щебетати, пицати, співати (про пташок)», в процесі запозичення відбулась зміна приголосної літери «с» на «چ» та голосної «і» на «آ», а також упущення літери «і» в межах основи дієслова; дієслово «سریدن» [soridan] є запозиченням турецького «sürmek» (означає «їхати, керувати, кататись»), в процесі запозичення відбулась зміна голосної літери «ü» на «ُ» в межах основи, та слово отримало нове значення «ковзати, посковзнутись»; дієслово «کوجیدن» [kuchidan] чи «کوج کردن» [kuch kardan] є запозиченням турецького «göçmek» і має значення «кочувати, переселятись», в процесі запозичення відбулась зміна приголосної літери «g» на «ک» та голосної «ö» на «و» в межах основи дієслова.

Отже, проаналізувавши 8 прикладів-дієслів, ми дійшли висновку, що 87,5% дієслів, тобто 7 одиниць, є неповними запозиченнями, серед яких; 62,5% (5 одиниць) з однією зміною та 25% (2 одиниці) з двома змінами; решта – 12,5% (1 одиниця), є повним запозиченням. Також можна зробити ствердження, що під час запозичення змінювалась не тільки орфографічна складова, але й іноді значення дієслова. Прослідкувавши зміни значення, можна помітити, що початкове значення і нове мають певну точку дотику, хоч і віддалено, але мають спільне значення.

Висновки до Розділу II

Відносини перської та турецької мов були, є та будуть розвиватись, оскільки це зумовлено не тільки географічно, але й з точки зору історії та релігії. Дійсно, тюркські мови панували на теренах Ірану досить довгий час, але саме за

цих персько-тюркських відносин, перська мова стала літературною та мовою освічених людей. Турецька на рівні з азербайджанською є другою мовою, після арабської, яку розуміють в Ірані. Тому турецька мова є невід'ємною частиною історичного розвитку та результатом розвитку сучасної перської мови.

Запозичення лексичних одиниць відбувалось майже в усіх сферах життя і віднайти подібні приклади можливо навіть в повсякденному спілкуванні. Більш того, ми можемо стверджувати, що всі фонетичні та орфографічні зміни, які відбулись в процесі запозичення лексичних одиниць, зумовлені різним та несхожим один на одного орфографічним та фонетичним складами перської та турецької мов. Незважаючи на це, все ж можливо прослідкувати парадигму змін літер, наприклад приголосних «ğ» на «غ», «k» на «ق» чи голосних «a» на «آ», «e» на «ع», хоча не можна стверджувати це з повною впевненістю, оскільки орфографічні і фонетичні зміни можуть бути обґрунтовані особливостями мови.

Опрацювавши 218 запозичень, ми дійшли висновку, що 78,4% (171 запозичення) проаналізованих лексичних одиниць є неповними запозиченнями, серед яких: 42% (92 одиниця) з однією зміною, 28,8% (63 одиниць) з двома змінами, 7,6% (17 одиниць) з трьома та більше змінами; решта –21,6% (47 одиниць) є повними запозиченнями. Тому згідно наших статистичних даних, ми можемо зробити висновок, що запозичуваний пласт турецької лексики є досить вагомим.

РОЗДІЛ III. ФУНКЦІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ТУРЕЦЬКИХ ЗАПОЗИЧЕНЬ В СУЧАСНІЙ ПЕРСЬКІЙ МОВІ

3.1 Питання адаптації запозичень

Необхідно мати на увазі важливу специфіку лексичних запозичень, яка полягає в тому, що, згідно з образним визначенням А. І. Смирницького, слово запозичується як «більш-менш безформний шматок лексичного матеріалу, який одержує нову оформленість лише в системі і засобами іншої мови, яка запозичує». Іншомовне слово – «безформний шматок» для мови, що запозичує – піддається певній тривалій і всебічній адаптації. Як правило, іншомовне слово адаптується фонетично, графічно, лексико-семантично, граматично, нормативно-стилістично, тобто піддається освоєнню на різних рівнях мовної системи. Найскладнішою стороною вивчення цього процесу є визначення етапів адаптації, ступеня засвоєності чужого слова. На рівні мови може бути вимовлене будь-яке іншомовне слово, його можна зобразити графічно, включити в парадигму тієї чи іншої частини мови або використовувати в якості компонента словосполучення і речення, однак цього недостатньо для того, щоб іншомовне слово зайняло своє місце в лексичній системі мови, що запозичує. Необхідно, щоб воно пройшло через етапи «обробки» за рівнями, що включає в себе освоєння з боку норми як явища не тільки лінгвістичного, а й соціального (Пейсиков, 1975, с. 60).

Для мови-адаптера, що запозичує, велике значення мають кількість, маса, обсяг іншомовної лексики. Від цього залежить не тільки процес освоєння, але і ступінь впливу на систему мови. Досить пояснити це таким прикладом. Відомо, що одна мова може передати іншій не тільки слова, а й окремі фонемі і афікси. Відомо також, що фонемі і афікси самостійно в іншу мову не приходять, вони можуть закріпитися в мові, що запозичує, лише в тому випадку, якщо регулярно повторюються в масованому лексичному матеріалі, який достатньо добре

засвоєний мовою-адаптером. Так сталося з перською мовою, якій довелося обробити масу іншомовних слів і для якої процес освоєння не пройшов безслідно для всієї системи мови в цілому. Оскільки адаптація в перській мові виходить за рамки проблеми запозичення понять в чужій «оболонці» і є процесом складнішим, представляється необхідним розглянути питання адаптації іншомовного матеріалу на різних рівнях мови (Пейсиков, 1975, с. 60).

Складнішим виглядає процес фонетичного освоєння. Справа в тому, що зовнішній звуковий образ іншомовного слова не тільки змінюється (це цілком природно при двох різних фонетичних системах), але і піддається обробці за певними законами фонетичної субституції. Стихійні зміни звукового вигляду і системні, закономірні зміни співіснують, причому матеріал запозичень в перській мові підказує наступну закономірність: чим більше маса запозичень, тим виразніше прослідковується впорядкована, системна субституція (Пейсиков, 1975, с. 61).

Найбільш складними і цікавими видається шлях семантико-стилістичної адаптації іншомовного слова. Розширюючи свою синтаксичну валентність і потрапляючи до низки нових для себе оточень, іншомовне слово змінюється семантично, розвиваються багатозначність і його лексико-фразеологічні зв'язки, визначається стилістичний вигляд тощо. Все це робить іншомовне слово «повноправним» членом лексичної системи. Без цих процесів слово не знаходить собі місця в лексико-стилістичній системі мови-адаптерів (Пейсиков, 1975, с. 61).

Переосмислення, розширення і звуження значень, а також семантична селекція іншомовних запозичень є тривалим історичним процесом. Семантичне освоєння проходить складними шляхами: розвивається семантична структура іншомовних слів за рахунок розширення лексико-фразеологічних зв'язків і різних переносних та емоційно-оцінних вживань; в результаті «зіткнення» з синонімічними словами мови-адаптера відбувається часто стилістична переоцінка запозичень; іноді семантична структура запозичення звужується,

уточнюється, а згодом багатозначне слово піддається селекції, термінологізації тощо (Пейсиков, 1975, с. 61).

3.2 Фонетична та орфографічна адаптація турецьких запозичень

Фонетична система турецької мови досить кардинально відрізняється від фонетичної системи перської мови. Більш того, різний фонетичний склад зумовлює появу різних літер чи їх сукупність для позначення того чи іншого звуку. Не дивно, що в процесі запозичення відбулись зміни, які майже неможливо пояснити.

Говорячи про голосні, ми помітили тенденцію зміни «е» на «اَ» (elek – الک (сито)), «е» на «ی» (elçi – یلچی (посол)), «u» на «ُ» (umut – امید (надія)); хоча, в той самий час, голосні можуть залишатись без змін та передаватись відповідниками, наприклад «а» – «آ» (açar – اچار (гайковий ключ)), «е» – «ِ» (gelin – گلین (наречена)) або «ه» (nine – ننه (матуся, бабуся)), «о» та «u» – «ا» або «و» (ortak – ارتاق (компаньйон) або ütü – اتو (праска)). Слід також пам'ятати, що є голосні звуки, які неможливо повністю передати у зв'язку з особливостями мови, тому «ı» передається як «ی» або «و» (katı – قاطی (твердий) або azık – آذوقه (провіант)), а «ü» та «ö» – «ُ» (ördek – اردک (качка)).

Щодо приголосних, то їх відтворення досить важко пояснити, оскільки все виглядає ніби звичайно, оскільки «b» передається як «ب», «p» – «پ», «t» – «ت» або «ط», «c» – «ج», «ç» – «چ», «d» – «د», «r» – «ر», «z» – «ز», «s» – «س», «ş» – «ش», «k» – «ک», «ğ» – «غ», «g» – «گ», «l» – «ل», «m» – «م», «n» – «ن», «v» – «و» (abad – آباد (процвітаючий), açmaz – آچماز (зв'язування в шахи), boğaz – بغاز (протока), talan – تالان (грабіж) kesme – کسمه (пасмо), yavaş – یواش (повільно)).

Більшість наших прикладів для дослідження мають лише один варіант написання в перській мові, але детальніше вивчивши це питання, ми знайшли такі, які мають декілька варіантів написання: «اتو» та «اطو» від ütü (праска); «آذوقه» та «ازوقه» від azık (провіант); «ارمغان» та «یرمغان» від armağan (сувенір); «اغز» та

«اوغوز» від ağız (молозиво); «الك» та «علک» від elek (сито); «اغور», «اغور» та «اوغر» від uğur (передвістя); «باروت» та «بارود» від barut (порох); «بغاز» та «بوغاز» від boğaz (протока); «چبق» та «چبق» від çabuk (швидкий); «ديلاق» та «ديلاغ» від daylak (бовдур); «ديلماج» та «ديلماج» від dilmaç (перекладач); «شنگول» та «شنگل» від şengül (веселий); «قابوق» та «قابوق» від kabuk (шкаралупа); «قوچ», «غوچ», «خوچ» та «قچ» від koç (баран); «قلاوز» та «قلاوز» від kılavuz (провідник); «قيماق» та «قايماق» від kaymak (вершки); «کپک» та «کپرک» від kerек (пліснява); «کروک» та «کوروک» від kögük (відкидний верх); «کومه» та «کمه» від küme (купа); «يقه» та «بخه» від yaqa (комірець); «يرليغ» та «يرليق» (yarlık). Тому, з погляду на вищенаведене, ми можемо стверджувати, що деякі звуки в процесі запозичення в перську мову передаються декількома варіантами, а саме: «t» – «ت», «ط» та інколи «د»; «k» – «ک», «ق», «غ» та «خ»; «b» – «ب» та «پ»; «z» – «ز» та «ذ»; «ğ» – «غ», «ق», «گ» та «ک».

Отже, проаналізувавши всі фонетичні та орфографічні зміни ми дійшли висновку, що немає точної схеми чи алгоритму переносу слова з турецької мови у перську, і, дійсно, кожен з прикладів уже є сам по собі унікальним. Ми лише можемо стверджувати, що запозичення відбувалось фактично спираючись на фонетику, тобто спершу лексика запозичувалась в усному мовленні, а вже згодом була письмово зафіксована у відповідних джерелах. Оскільки на той час не було жодних правил запозичення, то це стало причиною задокументованої варіативності написання одного й того самого запозичення та відсутності орфографічної логіки.

3.3 Частиномовна приналежність турецьких запозичень в перській мові

Однією з важливих проблем морфологічної теорії мови є проблема класифікації частин мови, тобто встановлення чіткого розмежування між ними

та семантико-граматичних критеріїв, якими можна керуватися під час їх виділення.

В синтетичних мовах, які, як відомо, мають добре розвинену морфологічну систему, частини мови характеризуються експліцитно-вираженими граматичними категоріями, тобто є відмінкові закінчення, показники роду, числа, показники виду, часу тощо. Розподіл словникового складу між частинами мови, як правило, не викликає жодних труднощів, хоча у подеколи можливі випадки нечітких граматичних значень слова. Також синтетичними властивостями володіли мови, які були до новоперської мови. Наприклад, іменні частини мовлення мали системи відмінювання і роду, але зараз вони втрачені (Рубинчик, 2011, с. 98).

Історичний розвиток перської мови, як і інших іранських мов, став причиною зміни морфологічної будови: розвиток відбувався по лінії зміни складної флективної системи до аналітично-флективної з елементами аглютинації. Відомо, що в мовах аналітично-флективної будови, до яких належить сучасна перська мова, граматична приналежність слів визначається не завжди чітко та легко. Поряд з формально-граматичними критеріями важливу роль відіграють також семантичні та функціонально-семантичні критерії. В аналітичних мовах граматичне значення виражається також за допомогою службових слів, порядку слів у реченні та інтонації.

Перська мова, як і мови інших типів, володіє рисами, не притаманними цій типологічній групі, зокрема, вона характеризується елементами синтетизму та аглютинації. В сучасній перській мові відсутні граматичні категорії роду та відмінка, але категорія числа виражається за допомогою аглютинативних афіксів множини та внутрішній флексії (форми арабської ломаної множини), а дієслово характеризується розвиненою системою відмінювання (Рубинчик, 2011, с. 98).

Найбільші труднощі виникають під час встановлення межі між іменними частинами мови. Більшість іменників представлені чистою основою, переважно з консонантним результатом. Відсутність морфологічних показників, які б

характеризували слово у початковій формі як субстантивну чи ад'єктивну одиницю, приводить до того, що в перській мові слабо виражені відмінності між іменниками та прикметниками. Перський іменник, взятий поза реченням, не може бути віднесений ні до однієї, ні до іншої частини мови, так як він не володіє певними зовнішніми, експліцитно-вираженими ознаками та нерідко позначає як ознаку, так і її носія (Рубинчик, 2011, с. 99).

У ході нашого дослідження ми можемо класифікувати усі наші запозичення на такі частини мови як: іменники (باتلاق, ایل, امید, آلتون, اطراق, آجاق), ساچمه, دیلماج, دلمه, خاقان, چنته, چخماق, جوجه, تشک, تخماق, تپانچه, پاشا, بنجاق, بسمه, بایقوش, باروت, شنگول, داغان, چابک, تک, بیات, برابر, آباد), прикметники (سریدن, چاویدن, چاتمہ زدن, جوشیدن, تپانندن, تارانندن, آشامیدن), дієслова (سارشمیش, قارشمیش, قره قاطی, شلتاق, سرمه, یواش, دیشلمه), прислівники (کوچیدن), та займенник (من). Не дивлячись на парадигму того, що одне слово може відноситись одночасно до двох категорій (іменник і прикметник чи прикметник і прислівник), всі наші запозичення відносяться лише до однієї категорії. Серед наших прикладів: іменників – 187 одиниць (85%), прикметників – 20 одиниць (9,5%), дієслів – 8 одиниць (4%), прислівників – 2 одиниці (1%) та займенник – 1 одиниця (0,5%).

Отже, можна зробити висновок, що найбільшою кількістю запозичень серед наших прикладів є запозичення власне іменників. Пояснити можна це досить просто, оскільки була запозичена суспільно-побутова та історична лексика, яка включає в себе різного роду поняття повсякденного життя та військову термінологію.

3.4 Приклади вживання турецьких запозичень в матеріалах ЗМІ

Засоби масової інформації – це особлива система, яка створена з метою публічного, оперативного розповсюдження інформації про різні події та явища. Зазвичай до ЗМІ відносяться як газети, журнали, телебачення, радіо, так Інтернет. З розвитком інформаційних технологій ми можемо спостерігати яким

чином змінюються та вдосконалюються способи представлення інформації. Дійсно, це все робиться для того, щоб зацікавити аудиторію та виділитись на фоні численних інформаційних повідомлень. ЗМІ стали головним інструментом для поширення інформації, яка безпосередньо впливає на суспільну свідомість. З лінгвістичної точки зору, ЗМІ дають змогу реально оцінити тенденцію використання тієї чи іншої лексики. Для нашого дослідження ми використовуємо уривки статей з різних Інтернет-ресурсів, оскільки, на наш погляд, мова в Інтернеті вважається сучасною, і, опираючись на неї, можна з упевненістю стверджувати як часто та в якому контексті вживається лексика.

У багатьох людей існують проблеми під час **прасування** їхнього одягу, наприклад блискучого одягу, тому потрібно слідувати цим простим порадам, аби уникнути цього.

На думку Інтернет-видання «Джем-Джем Онлайн», секрети **прасування** є одними з найважливіших порад; **прасування** здається простим, але є кілька дій, не виконавши які, ця проста справа призведе до зворотних наслідків, таких як опік чи ураження електричним струмом.

Праска є одним з найпоширеніших побутових приладів, яка щодня використовується для розгладжування одягу.

В пропонованому уривку «**آتو**» вживається тричі у якості складного дієслова «**آتو کشیدن**» та у якості іменника. В усіх випадках зберігає своє значення і не потребує контекстного перекладу.

Голова інформаційної ради провінції Курдистан, посилаючись на наближення релігійного дійства Арбаїн (40 днів з дня

رئیس شورای اطلاع رسانی استان کردستان با اشاره به نزدیک شدن به اربعین سرور و سالار شهیدان گفت: هیچگونه مراسم عزاداری اربعین در استان

بسیاری از افراد در هنگام **آتو کشیدن** لباس های خود دچار مشکلاتی مانند برق افتادن لباس می شوند که باید برای جلوگیری از این مشکل نکات ساده ای را رعایت کنند.

رازهای مربوط به **آتو کشیدن** یکی از نکات خانه داری مهم به گزارش جام جم آنلاین، **آتو کشیدن** کاری ساده به نظر میرسد اما برای انجام همین کار ساده نکاتی وجود دارد که اگر رعایت نشود نتیجه معکوس مثل سوختن یا برق افتادن.

آتو یکی از پرکاربردترین وسایل برقی خانگی است که روزانه از آن برای صاف کردن لباس ها استفاده می شود.

(تی نیوز, 2020)

برگزار نخواهد شد و از موکب داران درخواست داریم نذورات خود را در قالب کمک به مردم با توزیع اقلام بهداشتی یا آذوقه خشک توزیع کنند. (تی نیوز, 2020)

смерті імама Хосейна) заявив, що ця церемонія не відбуватиметься ні у якій формі та закликав усіх розподілити свої обітниці у формі допомоги, роздаючи засоби власної гігієни та **круп**.

У даному уривку слово «آذوقه» використовується лише єдиний раз у вигляді іменника, та окремо має значення «провіант», у словосполученні «آذوقه خشک» набуває значення «круп», хоча дослівно можна перекласти як «сухий корм», тому потрібно перекладати це слово виключно за контекстом.

مصر اعلام کرد که به عنوان نخستین کشور، از آغوز در روند درمان بیماران کرونا استفاده می‌کند. دکتر «حسام حسنی» رئیس کمیته علمی مبارزه با کرونای وزارت بهداشت مصر از افزایش نسبت درمان بیماران مبتلا به کرونا به میزان ۹۲ درصد خبر داد و اعلام کرد: مصر، نخستین کشوری است که از «شیر آغوز» برای درمان کرونا استفاده می‌کند. (بهداشت نیوز, 2020)

Єгипет оголосив, що вони стануть першою країною в світі, яка використовуватиме **МОЛОЗИВО** у лікуванні від Коронавірусу. Керівник наукового комітету боротьби з Коронавірусом Міністерства охорони здоров'я, доктор Хассам Хассані, повідомив щодо покращення лікування хворих на 92% та додав, що Єгипет є першою країною, яка використовує **МОЛОЗИВО** для лікування Коронавірусу.

У даному уривку слово «آغوز» використовується двічі у якості окремого іменника та у словосполученні. Примітним є те, що словосполучення «شیر آغوز» має переклад «молозиво». Слово повністю зберігає своє значення.

المانياتور در ادامه بحرانی خواند در سرزمین های اشغالی می نویسد: فقط یک جرعه کافیهست تا بشکه باروت را در خیابان های اسرائیل منفجر کند. (تی نیوز, 2020)

«Достатньо лише однієї іскри, щоб підірвати **бочку пороху** на вулицях Ізраїлю», – продовжує писати про кризу на окупованих територіях інформаційна служба «Аль-Монітор».

У пропонованому уривку слово «باروت» є частиною словосполучення «بشکه باروت» і перекладається як «бочка пороху» (тобто виступає у ролі

іменника) або «порохова бочка» (виступає у ролі прикметника). В будь-якому випадку значення слова повністю зберігається.

Зазвичай перше, що спадає нам на думку, معمولاً اولین چیزی که با شنیدن دلمه به ذهنمان می رسد دلمه با برگ مو است؛ وقتی با ظرافت مواد دلمه را روی برگ مو می ریزیم و آن را بقچه پیچ می کنیم (2020, تی نیوز) коли ми чуємо «долма» – долма з виноградного листя; коли ми делікатно насипаємо вміст долми на виноградний листочок та згортаємо його.

У даному уривку слово «بقچه» є частиною складного дієслова «بقچه پیچ کردن» і перекладається як «згортати, закручувати». Окремо «بقچه» має значення «згорток», тому значення слова у поєднанні з дієсловом не змінилось.

Починаючи з суботи 2 Бахмана 1350 року از روز شنبه ۲ بهمن سال ۱۳۵۰ سرما، کولاک‌های برف و بوران ایران را فرا می‌گیرد. در روزهای بعد، سردی و برف در بیشتر مناطق کشور به ارتفاع ۳ و ۶ متر و دمای هوا در برخی نقاط به منفی ۳۷ درجه می‌رسد. (2020, تی نیوز) Починаючи з суботи 2 Бахмана 1350 року холод, хуртовини та заметіль накриють Іран. На більшості території країни у наступні дні сніжні опади сягатимуть від 3 до 6 метрів та температура в деяких місцях впаде до мінус 37 градусів.

У даному уривку слово «بوران» виступає у якості окремого іменника та перекладається як «заметіль», хоча може виступати і як частина словосполучення «کولاک‌های برف و بوران» та перекладатись як «надзвичайно сильні хуртовини», оскільки «بوران» та «کولاک‌های برف» є синонімами, а у парі використовуються для підсилення ефекту.

В області Хомейнішахр, в якій ім'я Хосейніє сяє на висотах неба та де кожні آسمانش می درخشد و درب هر خانه از مردم این شهر پرچم و بیرق‌های محرم با نقش و نگارهای مختلفی خودنمایی می‌کنند؛ (2020, تی نیوز) پرچم و بیرق‌های محرم با نقش و نگارهای مختلفی خودنمایی می‌کنند؛ (2020, تی نیوز) В області Хомейнішахр, в якій ім'я Хосейніє сяє на висотах неба та де кожні вхідні двері прикрашені прапорами Мохарраму, на фоні яких є різні візерунки та мотиви; Старий чолов'яга займається ткацтвом прапорів, та жодна мозоль не може йому завадити у цьому

У наведеному уривку «بیرق» виступає як частина словосполучення «پرچم و» та перекладається «прапори». Окремо «بیرق» та «پرچم» є повними синонімами, а словосполученні використовуються для підсилення ефекту.

سر مربی تیم ملی پارا تیراندازی از برگزاری اولین مسابقات تیراندازی بعد از ۱۰ ماه تعطیلی اردوها و مسابقات بخاطر کرونا طی روزهای ۲۹ و ۳۰ مهر در رشته های تپانچه و تفنگ خبر داد. (تی نیوز, 2020)

Головний тренер національної парашутної команди оголосив про проведення перших змагань зі стрілецького спорту 29 та 30 мехру, після 10 місяців закриття таборів та конкурсу через пандемію Коронавірусу.

У запропонованому уривку «تپانچه» виступає як частина словосполучення «رشته های تپانچه و تفنگ» та, на нашу думку, перекладається «стрілецький спорт» (можна було б перекладати кожне слово окремо, але доцільніше одразу об'єднати в одне поняття), хоча окремо «تپانچه» може бути «пістолет, револьвер».

راهنمای انتخاب و خرید یک تشک طبی مناسب برای افرادی که آناتومی بدن مختلف دارند، کار پیچیده ای است. در حالا حاضر با انواع مختلفی از تشک های طبی در بازار روبرو هستیم و تعداد تولید کنندگان روز به روز بیشتر میشود و پیدا کردن بهترین تشک کمی سخت تر میشود. (تی نیوز, 2020)

Посібник з вибору та придбання відповідного медичного матраца для людей з різною анатомією тіла – складне завдання. В даний час ми стикаємося з різними типами медичних матраців на ринку, і кількість виробників збільшується з кожним днем, а знайти найкращий матрац стало трохи складніше.

У даному уривку слово «تشک» використовується тричі у якості іменника та перекладається як «матрац». В усіх випадках зберігає своє значення і не потребує контекстного перекладу.

استان کردستان بدلیل دارا بودن شرایط اقلیمی مناسب و سابقه کشت محصولات دخانی یکی از مناطق پنج گانه کشت توتون سیگار در کشور است که در حال حاضر مهمترین وارите کشت شده در منطقه توتون بارلی است.

Провінція Курдистан є однією з п'яти районів вирощування виробів з тютюну в країні завдяки належним кліматичним умовам та історії вирощування тютюну, який на сьогодні є найважливішим

پایگاه دریابانی قشم، حین انجام وظیفه و حراست از مرزها و مبارزه با پدیده شوم **قاچاق** خبر داد. (تی نیوز، 2020)

служби з військово-морської бази Кешм, який виконував обов'язки та охороняв кордони та боровся з таким зловісним явищем як **«контрабанда»**.

У пропонуваному уривку слово «قاچاق» використовується у якості іменника та перекладається як «контрабанда», хоча, на наш погляд, можливий переклад «контрабандисти» (це суттєво не вплине на переклад). В усіх випадках зберігає своє значення і не потребує контекстного перекладу.

به گزارش خبرگزاری فرانسه، **قایق** حامل مهاجران غیرقانونی که روز یکشنبه گذشته در سواحل تونس واژگون شده بود، دست کم ۲۱ کشته بر جای گذاشت. (تی نیوز، 2020)

За повідомленням французького інформаційного агентства, минулої неділі біля узбережжя Тунісу перекинувся **човен** з нелегальними іммігрантами, в результаті чого загинула щонайменше 21 особа.

У даному уривку слово «قایق» використовується у якості іменника та перекладається як «човен», повністю зберігаючи своє значення, оскільки потреби у контекстному перекладі немає.

نگار نظری فیزیوتراپیست و عضو انجمن فیزیوتراپی ایران گفت: در خصوص **قنطاق کردن** نوزاد با دو نظر و دیدگاه متفاوت رو به رو هستیم؛ بسیاری از استادان و متخصصان معتقدند **قنطاق کردن** نوزاد از پرانتزی شدن زانو جلوگیری می کند. (تی نیوز، 2020)

Негар Назарі, фізіотерапевт і член Іранської асоціації фізіотерапії, сказав: «Ми стикаємося з двома різними поглядами та перспективами щодо **сповивання** дитини; багато професорів та експертів вважають, що **пеленання** дитини запобігає викривленню колін».

У даному уривку слово «قنطاق»، яке перекладається як «пелюшка», використовується як частина складного дієслова «قنطاق کرد» та перекладається «сповивати, пеленати».

قیماق یا **همان سرشیر** یکی از خوراکی‌های پرطرفدار در افغانستان است، اما وقتی **قیماق** به روشی خاص با چای سیاه یا سبز ترکیب می‌شود، **вершки** є одними з найпопулярніших продуктів в Афганістані, але коли **вершки** поєднують з чорним або зеленим

«قیماق چای» به دست می‌آید. مردم قیماق چای را در چаем, виходить вершковий чай. Люди готують вершковий чай на весілля, عروسی‌ها, روزهای عید و مهمانی‌ها آماده می‌کنند. свята, або коли приходять гості. (تی نیوز, 2020)

У даному уривку слово «قیماق», яке перекладається як «вершки», є частиною словосполучень «قیماق چای» («вершковий чай», скоріше за все є власною назвою) та «قیماق یا همان سرشیر», де повністю словосполучення перекладається як «вершки» аби уникнути тавтології.

نیروهای مسلح حافظ امنیت و آرامش شهروندان ایرانی از جمله ساکنین در مناطق مرزی شمال غرب کشور هستند. در صورت تکرار اینگونه گلوله پراکنی‌ها, جمهوری اسلامی ایران بی‌تفاوت نخواهد ماند. Збройні сили підтримують безпеку та спокій іранських громадян, включаючи мешканців прикордонних районів на північному заході країни. У разі повторення такого обстрілу Ісламська Республіка Іран не залишиться осторонь. (تی نیوز, 2020)

У вищезазначеному уривку слово «گلوله» використовується у якості іменника та має значення «обстріл», повністю зберігає своє значення та не потребує контекстного перекладу.

تنها راه پیشگیری از کرونا کمتر حاضر شدن در مکان های شلوغ, رعایت فاصله اجتماعی و از همه مهمتر زدن ماسک است, فقط دقت کنید در روزهای بارانی حتما چند ماسک پدک همراه داشته باشید, چون وقتی که ماسک خیس شود کارکرد خود را از دست می دهد. Єдиний спосіб запобігти розповсюдженню коронавірусу – це менше бувати в місцях скупчення людей, дотримуватись соціальної дистанції, та, найголовніше, носити маску. Тільки не забудьте взяти з собою декілька запасних масок у дощові дні, оскільки мокра маска втрачає свої захисні функції. (بهداشت نیوز, 2020)

У даному уривку слово «پدک» використовується у якості прикметника та має значення «запасний», повністю зберігає своє значення та не потребує контекстного перекладу. Можна також перекласти як «зайвий, додатковий».

انجمن علمی دانشجویی حقوق مدیریت حمایت و پشتیبانی فرهنگی و اجتماعی دانشگاه شهید چمران Студентська наукова асоціація менеджменту та культурно-соціальної

اهواز نشستی با عنوان جرائم یقه سفیدها و موضع حقوق کیفری ایران را به صورت مجازی برگزار می کند. (تی نیوز, 2020)

підтримки університету імені Ахваза Шахіда Чамрана проводить віртуальну нараду з питань білокомірцевої злочинності та позиції кримінального законодавства Ірану.

У даному уривку слово «یقه», яке має значення «комірець», є частиною словосполучення «جرائم یقه سفیدها» та перекладається як «білокомірцева злочинність» і є юридичним поняттям.

در سخنگوی جنبش مقاومت اسلامی «حماس» سخنانی تأکید کرد که یورش نظامیان صهیونیست به تحصن کنندگان فلسطینی در مقرهای کمیته بین المللی صلیب سرخ محکوم است. (تی نیوز, 2020)

Прес-секретар Ісламського руху опору «Хамас» заявив, що засуджує напад сіоністських бойовиків на палестинських демонстрантів у штаб-квартирі Міжнародного комітету Червоного Хреста.

У даному уривку слово «یورش» використовується у якості іменника та перекладається як «напад», повністю зберігає своє значення та не потребує контекстного перекладу.

توجه داشته باشید که شاید خوردن و آشامیدن مواد تاریخ گذشته شما را بیمار نکنند ولی مطمئنا این مواد دیگر هیچ ارزش غذایی برای بدن شما نخواهد داشت. (تی نیوز, 2020)

Пам'ятайте, що їсти та вживати речовини, строк придатності яких минув, не означає захворіти, але й такі продукти не матимуть жодної харчової цінності для вашого організму.

У даному уривку слово «آشامیدن» використовується у якості дієслова та перекладається як «вживати, абсорбувати, пити», повністю зберігає своє значення та не потребує контекстного перекладу.

Для дослідження активності вжитку того чи іншого запозичення ми вирішили обирати не найуживаніші в щоденному побуті слова. Тому, підсумовуючи все вищевикладене, на прикладі інтернет-статей ми можемо з упевненістю сказати, що не всі запозичення використовуються у сучасному мовленні. Хоча невелика кількість запозичень суспільно-побутової лексики, яка

позначає певні поняття та явища, і не має власне перських аналогів, використовуються у активному вжитку. Зі стрімким розвитком перської мови більшість запозичень уже мають свої синонімічні аналоги, але, не дивлячись на це, все одно вживаються. Щодо військово-історичної лексики, то можна з впевненістю сказати, що вона відійшла на другий план, тобто знайти використання цих слів в Інтернет ЗМІ досить складно, хоча зустрічаються поодинокі випадки використання подібної лексики. З часом певна лексика стає неактуальною, оскільки зміна та розвиток людства безумовно впливають на мовлення, через це більшість запозичень існують лише в словниках та історичних книгах у вигляді архаїзмів та термінів.

3.5 Подальші перспективи дослідження турецьких запозичень

Проблемам розвитку сучасної перської мови за останні роки приділялось чимало уваги в працях як вітчизняних мовознавців, так і іранських лінгвістів. Зміни, що відбуваються в мові мають пряме відношення майже до всіх шарів мови, серед яких лексикологія є тією областю сучасної перської мови, де ці всі зміни є найпомітнішими. Кількість запозичень, які активно поповнювали та поповнюють лексичний склад мови, настільки велика, що змушує постійно займатись вивченням цієї проблеми.

На сьогодні в Ірані діє офіційна установа, яка регулює та сприяє лінгвістичним дослідженням перської мови – Академія перської мови та літератури. Академія відома своєю пуристичною діяльністю, тобто одна з найголовніших цілей – контроль над створенням нових слів, пошуком лексичних еквівалентів при перекладі з іноземних мов на перську, виявлення необхідних критеріїв для створення і укріплення основ перської мови при зіткненні з новими поняттями, термінами тощо. Окрім цього, Академія веде так звану «боротьбу» з європейськими запозиченнями та іноземними термінами, активно пропонуючи поповнювати словниковий запас мови за рахунок створення нових термінів та

понять згідно перських словотвірних моделей. Хоча, не дивлячись на існування запозичень з тюркських мов, їх не намагаються витіснити з мови, оскільки величезна частина з них позначає поняття, аналогів яким більше не існує. Інша частина – це деякі поняття, які вживаються разом з перськими відповідниками, та історична термінологія, яка в силу свого «вузького» використання, стала другорядною.

Серед перспектив дослідження турецьких запозичень, на нашу думку, можна назвати створення довідника чи словника з тюркізмами, враховуючи те, що під час нашого дослідження нам вдалось знайти досить суттєвий пласт турецьких запозичень, до того ж, ми впевнені, що прикладів, та запозичень загалом, набагато більше, аніж ми думаємо. Окрім цього, можна достатньо легко імплементувати знання лексикології перської мови (власне запозичення) в історію, та з легкістю, на основі даних, дослідити цілу епоху. Загалом перспектив дійсно багато, головне, щоб було кому їх впроваджувати.

Висновки до Розділу III

Отже, адаптація запозичень – досить складний і тривалий процес, який піддається освоєнню на всіх рівнях мови (фонетичний, орфографічний, стилістичний тощо). Безумовно, процес запозичення напряму пов'язаний з хронологією дій, оскільки, наприклад, зміна політичного устрою може стати причиною як запозичення нових слів та словосполучень, так і спробою мінімізувати їх кількість, створивши свої власні слова для висвітлення різного роду понять.

У процесі адаптації турецьких запозичень в перській мові відбулись дуже специфічні як фонетичні, так й орфографічні зміни. Можна прослідкувати певну логіку адаптації звуків та орфографічне написання слів, але зрозумівши закономірність – з'являється інше слово, яке повністю не відповідає принципам цієї закономірності. На наш погляд, це є підставою стверджувати, що всі

запозичення увійшли в усне мовлення, згодом були задокументовані письмово, де трактування тих чи інших слів мінімально відрізнялось, в результаті чого маємо різне написання одних і тих самих запозичень в перській мові.

ЗМІ та інформаційне мовлення – спосіб прослідкувати та впевнитись у використанні, здавалося б, слів, які не часто можна зустріти в живому мовленні, але ми з впевненістю можемо стверджувати, що існує певна межа використання запозиченої лексики: слова, які не мають жодних аналогів; слова, які мають перські аналоги і однаково використовуються та власне історична термінологія, яка просто не потребує використання в повсякденному житті, але вона в будь-якому випадку існує.

Вивчаючи турецькі запозичення, можна з легкістю встановити хронологію минулих подій, та, при детальнішому вивченні цього питання, знайти райони, в яких ці слова почали з'являтися, згодом увійшовши в перську мову. Запозичення – це пласт лексики, який досить точно відображає зв'язки мови-адаптера з мовою, звідки було запозичене те чи інше слово. Окрім цього, розвиток мови просто не можливий без запозичення нових понять та явищ. Отже, через це перська мова дійсно унікальна: окрім запозичення нової лексики як в минулому, так і теперішньому, лінгвістика працює над створенням власне перських відповідників, що, у свою чергу, є найвищою точкою розвитку мови.

Перспективу подальшого дослідження вбачаємо у розробці спеціального словника тюркських запозичень в сучасній перській мові.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

Мета кваліфікаційної роботи магістра з іранської філології полягала в аналізі лексико-граматичних та функціональних особливостей турецьких запозичень в сучасній перській мові, та в дослідженні структурно-фонетичних та семантичних трансформацій запозичень, які відбулись в результаті проникнення в перську мову. Для досягнення поставленої цілі в процесі дослідження було вирішено такі завдання: висвітлити теоретико-методологічні засади дослідження мовної інтерференції в сучасному мовознавстві, визначити загально-наукове поняття «запозичення», проаналізувати лексичні особливості турецьких запозичень в сучасній перській мові, розглянути граматичні особливості та специфіку функціонування турецьких запозичень в перській мові, дослідити структурно-фонетичні та семантичні трансформації турецьких запозичень в перській мові, розробити класифікацію турецьких запозичень відповідно до рівнів мови, з'ясувати особливості функціонування турецьких запозичень в іранських засобах масової інформації, узагальнити результати проведеного дослідження, створити словник турецьких запозичень, та подати їх значення в перській та турецькій мовах.

Результати проведеного наукового дослідження дозволяють нам зробити наступні висновки:

1. Процес мовної інтерференції так само неминучий, як і взаємообмін культурними цінностями між народами та націями. Географічне положення тюркомовних народів та їх багатовікове сусідство з Іраном стали причиною тривалих контактів на різних рівнях (культурному, літературному, мовному, політичному, економічному тощо). Саме тому в лексиці перської мови існує досить величезна кількість турецьких запозичень, що функціонують в мові.

2. На нашу думку, мовна ситуація в Ісламській Республіці Іран в 21 столітті має прямий вплив на існування та функціонування турецьких запозичень в перській мові, оскільки активна політика пуризму та діяльність Академії

перської мови та літератури спрямовані на усунення так званих «західних» слів зі вжитку іранців, та позитивно налаштована на створення нових власне перських неологізмів на позначення певних понять. Окрім цього, турецькі запозичення називають певні поняття та явища, еквівалентів яких немає в перській мові.

3. Під час входження в перську мову більшість турецьких запозичень, які ми досліджували, не змінили свого значення, але зазнали фонетичних та орфографічних змін, що зумовлено цілою низкою несумісних правил фонетичних систем обох мов. До того ж, на наш погляд, запозичення спершу відбувалось усно, а вже згодом входило у письмову мову, тому і виникли розбіжності у написанні одного й того ж слова, що чітко задокументовано у словниках перської мови.

4. Семантичне значення запозичень, як ми зазначали, не змінилось, оскільки це слова, які позначають унікальні поняття. Серед них є як історизми й архаїзми, так і суспільно-побутова лексика, яка зустрічається в мовленні. Ми вважаємо, що при перекладі турецьких запозичень в реченні необхідно завжди пам'ятати, що іноді буквальный переклад слова може спотворити розуміння всього речення у цілому.

5. Для нашого наукового дослідження ми дібрали 218 прикладів турецьких запозичень зі словників та створили словник запозичень, відтворивши їх турецькою та перською мовою і також з'ясували їх значення.

6. У результаті дослідження було розроблено 3 класифікації запозичень: за повнотою (неповних запозичень – 171 одиниця (78,4%), серед яких: з однією зміною – 92 одиниці (42%), з двома змінами – 63 одиниці (28,8%), з трьома та більше змінами – 17 одиниць (7,6%); і повні запозичення – 47 одиниць (21,6%)), за сферою вжитку (суспільно побутова – 121 одиниця (57%), військово-історична лексика – 53 одиниці (25%), назви рослин і тварин – 13 одиниць (6%), лексика на позначення родинних зв'язків та форми ввічливого звертання – 24 одиниці (11%)) та частиномовну класифікацію (іменники – 187 одиниць (85%),

прикметники – 20 одиниць (9,5%), дієслова – 8 одиниць (4%), прислівники – 2 одиниці (1%) та займенник – 1 одиниця (0,5%).

7. У ході дослідження ми проаналізували використання турецьких запозичень (суспільно-побутові, історичні, військові тощо) на прикладах Інтернет засобів масової інформації, висвітлили приклади вживань, переклали українською мовою та дали коротку характеристику до кожного із запозичень.

Перспективу подальшого дослідження вбачаємо , насамперед, у розробці спеціального словника тюркських запозичень в сучасній перській мові, підручників, навчально-методичних посібників, спецкурсів та семінарів тощо.

خلاصه

زبان فارسی از خانواده زبان های هند و اروپایی است و زبان رسمی دولتی و ادبی جمهوری اسلامی ایران است. فارسی یا فارسی قبلاً به عنوان یک زبان ادبی عمل می کرد ، به ویژه در قرن دهم و پانزدهم نه تنها در ایران بلکه در افغانستان ، آذربایجان ، هند و دیگر مناطق آسیای میانه استفاده می شد.

زبان فارسی جدید در طی ۱۰۰ سال گذشته بر اساس گویش های محاوره ای و زبان ادبی شکل گرفته است. کشور جمهوری اسلامی ایران ، به عنوان یک کشور چند ملیتی ، تعداد زیادی از اقوام و قبایل را که نه تنها به زبان رسمی جمهوری ، بلکه به طور خاص به زبان ملی صحبت می کنند ، در مرزهای خود جمع کرده است. در نتیجه ، ما زبانی با سابقه بسیار طولانی اما در عین حال زنده داریم که با پیشرفت خود دستخوش تغییرات خاصی می شود.

شکل گیری زبان فارسی تحت تأثیر عوامل بسیاری قرار گرفت ، اساسی ترین آنها توسعه واژگان با وام گرفتن واژگان خارجی است. در هر نوع تماس زبانی ، عوامل خارج زبانی (اقتصادی ، فرهنگی ، سیاسی و غیره) نشانه وام گرفتن است.

ارتباط این مطالعه به جهت گیری کلی مطالعات زبانشناسی مدرن به مطالعه ساختار واژگانی زبان برمی گردد. ارتباط از طریق اهمیت زبانی و فرهنگی-تاریخی زبان ترکی برای جامعه ایران تعیین می شود. علاوه بر این ، نیاز به پر کردن یک خلا در مطالعه زبان فارسی وجود دارد ، آن تجزیه و تحلیل وام های ترکی به عنوان کلمات روزمره ای است که در زبان فارسی وارد و جا افتاده اند. در سال های اخیر ، در نتیجه سیاست خلوص زبانی ، لایه ای از وام های ترکی به فارسی جدا شده است ، که مفاهیمی را بیان می کند که در زبان هیچ مشابهی ندارند: مفاهیم منحصرأ تاریخی و واژگان روزمره که به طور فعال استفاده می شوند. این همان چیزی است که توجه ما را به خود جلب کرد و در تحقیق صلاحیت کارشناسی ارشد فلسفه ایران موضوع تحقیق قرار گرفت.

هدف از این تحقیق ، تجزیه و تحلیل جامع ویژگی های واژگانی-دستوری و عملکردی وام های ترکی در زبان فارسی و بررسی تحولات ساختاری و آوایی و معنایی وامهای ترکی است که در نتیجه نفوذ به زبان فارسی رخ داده است.

دستیابی به هدف کار صلاحیت استاد حل وظایف زیر است:

۱. برجسته کردن اصول نظری و روش شناختی مطالعه تداخل زبان در زبانشناسی مدرن ؛
۲. مفهوم کلی علمی "استقراض" را تعریف کنید.
۳. تجزیه و تحلیل ویژگی های واژگانی وام های ترکی در فارسی جدید ؛
۴. ویژگی های دستوری و ویژگی های عملکردی وام های ترکی را در زبان فارسی در نظر بگیرید.

۵. بررسی تحولات ساختاری - آوایی و معنایی وام‌های ترکی در زبان فارسی ؛

۶. طبقه‌بندی وام‌های ترکی را با توجه به سطح زبان توسعه دهید ؛

۷. برای کشف ویژگی‌های عملکرد وام‌های ترکی در رسانه‌های ایران ؛

۸. به طور خلاصه نتایج مطالعه را بیان کنید ؛

۹. فرهنگ واژه‌های قرص ترکی ایجاد کرده و معانی آنها را به فارسی و ترکی ارائه دهید.

موضوع مورد مطالعه وام‌های ترکی به زبان فارسی است.

موضوع تحقیق ویژگی‌های واژگانی-دستوری و عملکردی تداخل بین زبانی در مورد مطالبات وام ترکی است. این مطالعه بر اساس 218 وام از زبان ترکی بود که با روش نمونه‌گیری مداوم از فرهنگ لغت انتخاب شده است.

مطابق با رهنمودهای هدف، از روش‌های تحقیق زیر استفاده شده است: روش نمونه‌گیری مداوم (انتخاب وام‌های ترکی از فرهنگ لغت)، روش مقایسه‌ای - تاریخی (مقایسه روش‌های انتقال وام‌های ترکی به زبان فارسی)، روش معنایی (تعیین معنی وام‌های ترکی به زبان فارسی)، روش توصیفی (بازتاب تغییرات آوایی و نحوی در هنگام تداخل زبان)، تجزیه و تحلیل تحولی (اختراع نوع اولیه وام به فارسی به ترکی)، روش تجزیه و تحلیل زمینه (هنگام ترجمه وام‌های استفاده شده در رسانه‌ها)، روش محاسبات کمی (هنگام توزیع وام در گروه‌های واژه‌ساز).

تازگی علمی این است که در صلاحیت پیشنهادی کارشناسی ارشد فلسفه ایران برای اولین بار تجزیه و تحلیل جامعی از وام‌های ترکی در زبان فارسی جدید در نظر گرفته شد، ویژگی‌های واژگانی، دستوری و عملکردی آنها در نظر گرفته شد، مدل‌های اصلی کلمات جدید مشخص شد، دلایل برخی نشانه‌ها مشخص شد. به زبان فارسی جدید، طبقه‌بندی گروه‌های لغوی و معنایی متناظر با ترکی را به زبان فارسی توسعه داد. علاوه بر این، ما توانستیم فرهنگ لغت خود را از قرص‌های ترکی به زبان فارسی ایجاد کنیم، شکل اصلی آنها را به زبان ترکی بیابیم و معنی آن را در فارسی جدید آشکار کنیم.

اهمیت عملی نتایج و نتیجه‌گیری به دست آمده در امکان کاربرد آنها در آموزش رشته‌های زیر است: "فرهنگ شناسی زبان فارسی"، "فرهنگ شناسی زبان ترکی"، "تاریخ زبان فارسی"، "دوره ترجمه عملی (فارسی و اوکراینی) نظریه و عمل ترجمه (زبان‌های فارسی و اوکراینی)"، تهیه بخش‌های مربوط به کتاب‌های درسی، کتابچه‌های راهنما، در توسعه دوره‌ها و سمینارهای ویژه در مورد واژه‌سازی، مورفولوژی، سبک‌شناسی، مطالعات ترجمه و غیره علاوه بر این، ما چشم‌انداز ایجاد فرهنگ نامه خاصی از وام‌های ترکی به زبان فارسی را می‌بینیم.

مقدمه ارتباط موضوع، هدف و اهداف مطالعه، هدف، موضوع و مواد کار، روش‌های تحقیق، ارزش علمی و نظری و همچنین اطلاعات مربوط به آزمایش نتایج تحقیق را مشخص می‌کند.

بخش ۱ مطالعه مفهوم اصطلاح "وام" را آشکار می کند ، شرایط وام گرفتن کلمات خارجی را اثبات می کند ، مطالعات همزمان و دو زمانه وام ها ، مطالعات وام در مطالعات ایرانی با طبقه بندی بیشتر (زبان های پیش از اسلام ، عربی ، ترکی ، اروپایی و غیره) را در نظر می گیرد ، هویت زبانی و ملی اقوام ایران مدرن روشن شده است ، سیاست زبان در ایران در دهه دوم قرن 21 تعمیم یافته است.

بخش ۲ این تحقیق به ویژگی های معنایی وام های ترکی در زبان فارسی می پردازد ، وام ها را در گروه های واژگانی شناسایی و توزیع می کند ، وام واژگان اجتماعی را در نظر می گیرد ، وام های واژگان نظامی را ارائه می دهد ، وام ها را برای نشان دادن روابط خانوادگی و انواع رفتارهای مودبانه شناسایی می کند ، حیوانات را نشان می دهد و گیاهان ، افعال قرض گرفته شده است.

بخش ۳ مطالعه ویژگی های عملکردی وام های ترکی را در فارسی جدید روشن می کند ، سازگاری از وام ها را ارائه می دهد ، سازگاری آوایی و حقوقی وام های ترکی را ارائه می دهد ، وابستگی زبانی جزئی از وام های ترکی را در نظر می گیرد ، نمونه هایی از استفاده از وام های ترکی در رسانه ها را ارائه می دهد. قرض گرفته شده

نتیجه گیری کلی کار با ارائه یک تعمیم و توجیه نظری از مسئله علمی تداخل بین زبانی در زبان فارسی ، و نتایج تحقیق را ارائه می دهد ، یعنی: برجسته کردن روند تداخل زبان ، روشن کردن وضعیت زبان فعلی در جمهوری اسلامی ایران ، مطالعه آوایی ، دستور زبان و معنای معنایی وام های ترکی ، چندین طبقه بندی از وام داده شده است ، استفاده از وام در رسانه های جمعی بررسی شده است.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авротин В. А. (1975). *Проблемы изучения функциональной стороны языка (к вопросу о предмете социолингвистики)*. Ленинград: Наука.
2. Алиев С. А. (1985). *Полуаффиксация в системе словообразования современного персидского языка*. (автореф. дис. канд. филол. наук). Институт востоковедения. Москва.
3. Асатрян Г. (2012). *Этническая композиция Ирана. От «Арийского простора» до Азербайджанского мифа*. Ереван: Кавказский Центр Иранистики.
4. Асгарян А. (2008). *Язык телевидения Ирана*. (автореф. дис. канд. филол. наук). Институт востоковедения. Москва.
5. Барышников А. Ф. (1982). *Лексикология и фразеология персидского языка*. Москва: Военный Краснознаменный институт.
6. Бахревский Е. (2013). Этническая пестрота и цивилизационное единство: опыт Ирана. *Проблемы национальной стратегии*, №3, 217-220.
7. Биржакова Е. Э. (1972). *Очерки по исторической лексикологии русского языка XVIII века: Языковые контакты и заимствования*. Ленинград: Наука.
8. Бодуен де Куртене И. А. (1963). *Избранные труды по общему языкознанию*. Москва: АН СССР.
9. Вайнрайх У. (1979). *Языковые контакты: Состояние и проблемы исследования*. Киев: Вища школа.
10. Вахидов А. А. (1990) *Причастия в современном персидском языке*. (автореф. дис. канд. филол. наук). Институт востоковедения. Москва.
11. Верещагин Е. М. (1968). О проблеме заимствования фонем. *Язык и общество*. Москва: Наука.
12. Восканян Г. А. (2008). *Русско-персидский словарь*. Москва: АСТ, Восток-Запад.
13. Гаффаров М. А. (1976). *Персидско-русский словарь в 2 томах*. Москва: Наука.

14. Голева Г. С. (2006). *Фразеология современного персидского языка*. Москва: Изд. дом «Муравей».
15. Голованова Е. И. (2008). *Категория профессионального деятеля: Формирование. Развитие. Статус о языке*. Москва: Элипс.
16. Гринев С. В. (1982) Терминологические заимствования: Краткий обзор современного состояния. *Вопросы заимствования и упорядочения иноязычных терминов и терминоположений*. Москва: Наука.
17. Иванов В. Б., Гладкова Е. Л. (2004). *Учебник персидского языка. Ч. 2*. Москва: Филоматис.
18. *Иран: колыбель мирного сосуществования религий*. (2015). Москва: Фаир.
19. Каменева О. С. (2014). О трансформации понятия «культура» в Исламской Республике Иран. *Афро-азиатские общества: история и современность*, №3, 20-125
20. Крысин Л. П. (1965). К определению терминов «заимствование» и «заимствованное слово». *Развитие лексики современного русского языка*. Москва: АН СССР.
21. Крысин Л. П. (1974). *Иноязычные слова в современном русском языке*. Москва: АН СССР.
22. Крючкова Т. Б. (2008). О фиксации в толковых словарях идеологической вариативности лексических единиц. *Вопросы филологии*, 2 (29), 46-53.
23. Лотте Д. С. (1982). *Вопросы заимствования и упорядочение иноязычных терминов*. Москва: Наука.
24. Маковский М. М. (1960). К проблеме так называемой «интернациональной лексики». *Вопросы языкознания*, №1.
25. Мечковская Н. Б. (2000). *Социальная лингвистика*. Москва: Аспект-Пресс.
26. Месамед В. И. (1984). *Калькирование как один из способов пополнения словарного состава современного персидского языка*. (автореф. дис. канд. филол. наук). Институт востоковедения. Москва.
27. Мусаев К. М. (1984). *Лексикология тюркских языков*. Москва: Наука.

28. Никольский Л. Б. (1976). *Синхронная социолингвистика (теория и проблемы)*. Москва: Наука.
29. Степанова Г. В. (1976). *Внешняя систематизация языка и ее связи с внутренней структурой*. Москва: Наука.
30. Овчинникова И. К., Фуругян Г. А., Бади Ш. М. (2009). *Русско-персидский словарь*. Тегеран: Jāvedān-e xerad.
31. Пейсиков Л. С. (1959). *Вопросы синтаксиса персидского языка*. Москва: Издательство Института международных отношений.
32. Пейсиков Л. С. (1973). *Способы словообразования в современном персидском языке*. Москва: МГУ.
33. Пейсиков Л. С. (1975). *Лексикология современного персидского языка*. Москва: МГУ.
34. Потапов Ю. А. (1987). *Словообразовательная транспозиция в персидском языке в сопоставлении с русским*. (автореф. дис. канд. филол. наук). Москва: Военные институт.
35. Раванди Л. М. К вопросу о положении национальных и религиозных меньшинств. *Иран: история и современность*. Москва: ИВ РАН.
36. Расторгуева В. С. (1966). *Среднеперсидский язык*. Москва: Наука.
37. Реформатский А. А. (1967). *Введение в языкознание*. Москва: Аспект Пресс.
38. Рубинчик Ю. А. (1998). Некоторые особенности развития персидского языка после исламской революции. *Иран: эволюция исламского правления*, 53-59.
39. Рубинчик Ю. А. (2001). *Грамматика современного литературного персидского языка*. Москва: «Восточная литература» РАН.
40. Рубинчик Ю. А. (2013). *Персидско-русский словарь в 2 томах*. Москва: Rekarus.
41. Сорокин Ю. С. (1965). *Развитие словарного состава русского литературного языка в 30-90 годы XIX века*. Москва: Наука.

42. Сотова О. М. (2008). *Основные структурно-семантические особенности терминообразования в современном персидском языке*. (автореф. дис. канд. филол. наук). Москва: Ин-тут востоковедения РАН.
43. Суюнбаева А. Ж. (2007). К вопросу о выявлении областей эффективного применения государственного языка в свете международных авиационных обязательств. *Инновационная модель образования: тенденции и перспективы*. 254-256.
44. Талыбова С. (2007). *Копулятивные словосочетания в современном персидском языке*. Москва: Восточная литература.
45. Тенишев Э. Р. (Ред.). (1984). *Сравнительно-историческая грамматика тюркских языков: Фонетика*. Москва: Наука.
46. Хагуен. Э (1972). Процесс заимствования. *Новое в лингвистике, вип. №6*. Москва
47. Швейцер. А. Д. (1976). *Современная социолингвистика. Теория, проблемы, методы*. Москва: Наука.
48. Щербак А. М. (1994). *Введение в сравнительное изучение тюркских языков*. СПб: Наука.
49. Ayatollah Khamenei (2017) *Iran won't submit to agendas like UNESCO 2030*. Взято з <http://english.khamenei.ir/news/4796/Iran-won-t-submit-to-agendas-like-UNESCO-2030-Ayatollah-Khamenei>.
50. CIA. *The World Factbook*. Взято з <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ir.html>.
51. Borjian M. (2005) «Bilingualism in Mazandaran: Peaceful Coexistence with Persian». *Languages, Communities, and Education*.
52. Cheheltani M., Deuraseh N., Ahmad Z., Sabran M. (2009). Estimating Ethnic Identities' Importance among Iranian Tribes. *Asian Social Science*, vol.8, no.11, 58-66.
53. Ethnologue. *Languages of the World*. Взято з <http://www.ethnologue.com/country/IR>.

54. Nader A., Stewart R. (2013). Iran's forgotten ethnic minorities. *Foreign Policy the Middle East Channel*. Взято з <http://mideast.foreignpolicy.com>.
55. Sulemainov E., Pikal K. Krauz J., (2013). *The Rise of Nationalism among Iranian Azerbaijanis: a Step towards Iran's Disintegration?*. Herzliya: Gloria Center.
56. United States Institute of Peace, the Iran Primer. (2013) *Iran Minorities 2: Ethnic Diversity*. Взято з <http://iranprimer.usip.org/blog/2013/sep/03/iran-minorities-2-ethnic-diversity>.
57. Walker B. (2013) *State of the World's Minorities and Indigenous Peoples*. Minority Rights Group International.
58. Zāhid S. (2013) *Iranian national identity in the context of globalization: dialogue or resistance?*. Working Paper. Coventry: University of Warwick.
59. عباس عطاری کرمانی. (۱۳۷۴). دستور زبان فارسی نوین. تهران: انتشارات.
60. علی رضا از عند. (۱۳۸۶). سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران. تهران: نشر قومس.
61. حسن احمدی گیوی، اسماعیل حاکمی، یدالله شکری، سید محمود طباطبایی اردکانی. (۱۳۷۸). دستور و نگارش زبان فارسی. تهران: سمت.
62. اولویت کاری شورای عالی انقلاب فرهنگی در دوره جدید. (۲۰۱۴). <http://www.khorasannews.com/News.aspx?type=1&year=1393&month=7&day=27&id=6502175>.
63. نادر وزینپور. (۱۳۷۵) دستور زبان فارسی. تهران: انتشار معنی.
64. بحث شورا در باره گنجاندن آموزش پنج زبان خارجی در مدارس و دانشگاهها. <http://www.president.ir/fa/94287>.
65. حسن روحانی. برنامه دولت دوازدهم "آزادی و امنیت. آرامش و پیشرفت. www.isna.ir/news/96022213789.
66. سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی. اخبار. <http://www.icro.ir/index.aspx?fkeyd=&siteid=261&pageid=32423&new>.
67. مهدی سنای. (۱۳۹۰) روابط ایران و آسیای مرکزی: رواندهای و چشمندازها. تهران.
68. <http://tnews.ir> تی نیوز جستجوگر هوشمند خبر.
69. <https://behdasht.news> بهداشت نیوز.
70. Türk Dili Kurumu. Sozlük. <https://sozluk.gov.tr>

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

№	Перське слово	Транскрипція	Турецьке запозичення	Переклад
1	آباد	[abād]	Abat	Процвітаючий
2	اتابک	[atābak]	Atabey	Великий візир, наставник
3	آتش	[ata(e)sh]	Atış	Постріл
4	اتو	[otu]	Ütü	Праска
5	آجاق	[ojāk]	Ocak	Піч
6	آچار	[achār]	Açar	Гайковий ключ
7	آچماز	[achmāz]	Açmaz	Зв'язування у грі в шахи
8	آداش	[adāsh]	Adaş	Тезка
9	آذوقه	[azuqe]	Azık	Провіант
10	ارتاق	[ortāq]	Ortak	Компаньйон, товариш
11	اردک	[ordak]	Ördek	Качка
12	ارسلان	[arslān]	Aslan	Лев
13	ارمغان	[armaghān]	Armağan	Подарунок з мандрівки (сувенір)
14	آش	[āsh]	Aş	Аш (страва)
15	اطراق	[otrāq]	Oturak	Привал, зупинка
16	آغل	[aghol]	Ağıl	Хлів
17	آغوز	[aghu(o)z]	Ağız	Молозиво
18	آقا	[aqā]	Ağa	Пан, господар
19	آل	[al]	Al	Світло-червоний
20	آلتون	[altun]	Altın	Золото
21	الك	[alak]	Elek	Сито

22	آماج	[amāj]	Amaç	Ціль
23	اميد	[omid]	Umut	Надія
24	اوج	[owj]	Uç	Точка, вершина
25	اوزوم	[uzum]	Üzüm	Виноград
26	اوغور	[ughur]	Uğur	Передвістя
27	اويماق	[u(o)ymaq]	Oymak	Плем'я
28	آهو	[ahu]	Ahu	Газель
29	آياز	[ayāz]	Ayaz	Паморозь
30	آياغ	[ayāgh]	Ayak	Нога با کسی آساغ بودن товаришувати
31	ايز	[iz]	İz	Слід
32	ايل	[il]	Aile	Рід, клан
33	ايلچی	[ilchi]	Elçi	Посол
34	آيين	[ayin]	Oyun	Церемонія, гра, звичай, обряд
35	ئيل	[il]	Yıl	Рік
36	بابا	[bābā]	Baba	Батько
37	باتلاق	[bātlāq]	Batak (Bataklık)	Болото
38	باجناق	[bajanāq]	Bacanak	Свояк
39	باجی (آباجی)	[bāji]	Bacı	Старша сестра
40	باروت	[bārut]	Barut	Порох
41	باشلیق	[bāshliq]	Başlık	Суконний гостроконечний капюшон
42	باغ	[bāgh]	Bağ	Сад
43	بغاز	[boghāz]	Boğaz	Протока
44	باقلاوا	[bāklāvā]	Baklava	Баклава

45	بايقوش	[bāykush]	Baykuş	Сова
46	بام	[bām]	Dam	Дах
47	برابر	[barābar]	Birebir	Однаковий
48	بىزک	[bazak]	Bezek	Прикраса
49	بسمه	[basme]	Basma	Басма (фарба)
50	باشى	[bāshi]	Baş	Керуючий, голова
51	بقچه	[boqche]	Bohça	Згорток
52	بلدرچين	[belderchin]	Bıldırçın	Перепілка
53	بلغور	[bolghur]	Bulgur	Булгур (крупа)
54	بلوک	[bolok]	Bölük	Військова частина
55	بنجاق	[bonjāq]	Boncuk	Намисто
56	بوران	[boran]	Boran	Гроза, заметіль
57	بيات	[bayāt]	Bayat	Черствий
58	بيرق	[beyraq]	Bayrak	Прапор
59	بيل	[bil]	Bel	Лопата
60	پاپاخ	[pāpākh]	Papak	Папаха
61	پاشا	[pāshā]	Paşa	Паша (титул)
62	تالان	[tālān]	Talan	Грабіж
63	تپانچه	[tapānche]	Tabanca	Пістолет
64	تپه	[toppe]	Tepe	Пагорб
65	تتق	[totoq]	Otoğ	Намет
66	تخماق	[tokhmāq]	Tokmak	Дерев'яний молот
67	ترک	[tork]	Türk	Турок
68	تشک	[toshak]	Döşek	Матрац
69	تک	[tak]	Tek	Єдиний
70	تکمه (دگمه)	[tokme]	Düğme	Гудзик
71	تمغا	[tamghā]	Damga	Печатка, тавро

72	تنبان	[tombān]	Tuman	Штани, спідня білизна
73	توپ	[tup]	Top	М'яч
74	توتون	[tutun]	Tütün	Тютюн
75	چغتای	[jaghatāy]	Çağatay	Чагатайський
76	جوجه	[juje]	Cüce	Пташеня
77	چابک	[chābok]	Çabuk	Швидкий
78	چارق	[chāroq]	Çarık	Сандалі
79	چاقو	[chāqu]	Çakı	Складаний ніж
80	چالش	[chālesh]	Çalış	Бій, боротьба
81	چاووش	[chāvush]	Çavuş	Чавуш, ватажок війська
82	چپاول	[chapāvol]	Çapul	Мародерство
83	چبق	[choboq]	Çubuk	Люлька
84	چپو	[chapu]	Çapul	Дрібна крадіжка
85	چخماق	[chakhmāq]	Çakmak	Запальничка
86	چتر	[chatr]	Çadır	Намет
87	چکش	[chakosh]	Çekiç	Молот
88	چکمه	[chaqme]	Çizme	Чобіт
89	چلاق	[cholāq]	Çolak	Каліка
90	چماق	[chomāq]	Çomak	Булава
91	چنته	[chante]	Çanta	Сумка
92	چول	[chul]	Çöl	Пустеля
93	حوله	[houle]	Havlu	Рушник
94	خاتون	[khātun]	Hatun	Пані
95	خاقان	[khāqān]	Hakan	Титул тур. та монг. правителів
96	خزر	[khazar]	Hazar	Хазари (плем'я)

97	خامه	[khāme]	Küme	Купа, кількість
98	خان	[khan]	Han	Правитель, хан
99	خانم	[khānom]	Hanım	Пані
100	دادا	[dādā]	Ata	Батько
101	داداش	[dādāsh]	Dadaş	Старший брат
102	داغ	[dāgh]	Dağ	Гора (викор. у власних назв)
103	داغان	[dāghān]	Dağınık	Розкиданий
104	دایی	[dayi]	Dayı	Дядько (брат матері)
105	دبه	[dabbe]	Debbe	Фляжка
106	دده	[Dade]	Dede	Дідусь
107	درنا	[dornā]	Turna	Журавель
108	دستاق	[dostāq]	Tutsak	В'язень
109	دگنک	[daganak]	Değnek	Батіг, товста палиця
110	دلمه	[dolme]	Dolma	Долма (страва)
111	دمار	[damār]	Damar	Вена
112	دماغ	[damāgh]	Damak	Піднебіння
113	دیرک	[dirak]	Direk	Стовб, мачта
114	دیشلمه	[dishlame]	Dişleme	Вприкуску
115	دیلاق	[dilāq]	Daylak	Бовдур
116	دیلمач	[dilmāch]	Dilmaç	Перекладач
117	زگیل	[zegil]	Siğil	Бородавка
118	زیلو	[zilu]	Zili	Дешевий килим
119	ساج	[sāj]	Sac	Залізне деко
120	ساجمه	[sāchme]	Saçma	Дріб (свинцеві кульки для стрільби)
121	ساغری	[sāghri]	Sağrı	Круп (у коней)
122	سامان	[sāmān]	Saman	Солома, сіно

123	سپور	[sopur]	Süpürücü	Двірник
124	سوخمه	[sokhme]	Sokma	Спис
125	سرکه	[serke]	Sirke	Оцет
126	سرمه	[sorme]	Sürme	Кохль (сурма)
127	سقز	[saqqez]	Sakız	Жувальна смола
128	سجاق	[sanjāq]	Sancak	Санджак (адм-тер. одиниця)
129	سنقر	[sonqor]	Sungur	Кречет
130	سو	[su]	Su	Вода (в назвах річок)
131	سورتمه	[surtme]	Sürtme	Санчата
132	سوغلی	[sowgoli]	Sevgili	Улюбленець
133	سومری	[sumeri]	Sümer	Шумер
134	شپلاق	[shap(a)lāq]	Şaplak	Ляпас
135	شلتاق	[sheltāq]	Şıltak	Шум
136	شنگول	[shangul]	Şengül	Веселий, радісний
137	شیشلیک	[shishlik]	Şişlik	Шашлик
138	طاق	[tāq]	Otağ	Шатер, намет
139	طغراء	[toghrā]	Tuğra	Тугра (знак іслам.правителя)
140	طور	[tur]	Tür	Вид, тип
141	غاز	[ghāz]	Kaz	Гусак
142	غجر	[ghajar]	Göçer	Циган (кочівник)
143	غوره	[ghure]	Koruk	Нестиглий виноград
144	قاب	[qāb]	Kap	Підніс, каструля
145	قابلمه	[qāblame]	Kaplama	Каструля (Kaplamaк - покривати)
146	قابوق	[qābuq]	Kabuk	Шкаралупа
147	قاپو	[qāpu]	Kapı	Двері

148	قاچاق	[qāchāq]	Kaçak	Контрабандист
149	قارشیمیش	[qāreshmish]	Karaştırış	Перемішаний
150	قارساق	[qārsāq]	Karsak	Корсак (лисиця)
151	قارماق	[qārmāq]	Karmık	Гачок
152	قاشق	[qāshoq]	Kaşık	Ложка
153	قاطر	[qāter]	Katır	Мул
154	قاطی	[qāti]	Katı	Твердий
155	قالپاق	[qālpāq]	Kalpak	Ковпак (головний убір)
156	قالی	[qāli]	Halı	Килим
157	قایق	[qāyeq]	Kayık	Човен
158	قاین	[qāyen]	Kayın	Брат чоловіка або дружини
159	قبچاق	[qebchāq]	Kırçak	Кипчак (народ)
160	قبراق	[qebrāq]	Kıvrak	Спритний
161	قرغیز	[qerghiz]	Kırgız	Киргиз
162	قره	[qara]	Kara	Чорний
163	قزاق	[qazāq]	Kazak	Кавалерист
164	قرل	[qezel]	Kızıl	Червоний
165	قرلباش	[qezekbāsh]	Kızılbaş	Назва воїна тюркських племен
166	قسر	[qeser]	Kısır	Безплідний
167	قسراق	[qesrāq]	Kısrak	Кобила
168	قشلاق	[qeshlāq]	Kışlık	Зимова стайня
169	قشو	[qashow]	Kaşağı	Скребниця
170	قلاج	[qolāj]	Kulaç	Махова сажень
171	قلاووز	[qalāvoz]	Kılavuz	Провідник
172	قمچی	[qamchi]	Kamçı	Кнут

173	قنداق	[qondāq]	Kundak	Пелюшка
174	قنق	[qonoq]	Konuk	Гість
175	قوچ	[quch]	Koç	Баран
176	قورباغه	[qurbāghe]	Kurbağa	Жаба
177	قوش	[qush]	Kuş	Птаха
178	قيطان	[qeytān]	Kaytan	Шнурок
179	قيماق	[qeymāq]	Kaymak	Вершки
180	قيمه	[qeyme]	Kıyma	М'ясний фарш
181	کپک	[kapak]	Kerek	Луна, пліснява
182	کتک	[kotak]	Kütük	Кийок
183	کپری	[kopri]	Köprü	Міст, дамба
184	کروک	[koruk]	Körük	Відкидний верх (у авто)
185	کسمه	[kasmе]	Kesme	Пасмо волосся
186	کوچک	[kuchek]	Küçük	Маленький
187	کورگان	[kurgān]	Kurgan	Курган
188	کوکو	[kuku]	Guguk	Зозуля
189	کومه	[kume]	Küme	Купа
190	گلوله	[golule]	Gülle	Ядро (війск.)
191	گالین	[gelin]	Gelin	Наречена
192	لاچین	[lāchin]	Laçın	Ланер (сокіл)
193	من	[man]	Ben	Я (займ 1 особи однини)
194	منجوق	[monjuq]	Boncuk	Бісер
195	ننه	[nane]	Nine	Матуся, бабуся
196	ياتاقان	[yātāqān]	Yatak	Підшипник
197	ياسا	[yāsā]	Yasa	Наказ
198	ياساق	[yāsāq]	Yasak	Заборона

199	ياشماق	[yāshmāk]	Yaşmak	Вуаль (застаріле)
200	يال	[yāl]	Yele	Грива
201	يالقوز	[yālquz]	Yalnız	Одинокий
202	يدک	[yadak]	Yedek	Запасний (про коня чи запчастину)
203	يرليغ	[yerligh]	Yarlık	Царський наказ
204	يقه	[yaqe]	Yaka	Комірець
205	يلواج	[yalavāj]	Yalavaç	Пророк
206	يواش	[yavāsh]	Yavaş	Повільно
207	يورت	[yurt]	Yurt	Юрта
208	يورش	[yoresh]	Yürüyüş	Похід, напад
209	يوغورت	[yoghort]	Yoğurt	Кисле молоко
210	ييلاق	[yeylāq]	Yazlık	Літній, заміський
211	آشامیدن	[ashāmidan]	Aşamak	Поглинати, пити
212	تارانندن	[tārāndan]	Taramak	Розганяти
213	تپانندن	[tapāndan]	Terlemek	Штовхати
214	جوشیدن	[jushidan]	Coşmak	Закипати
215	چاتمه زدن	[chātme zadan]	Çatmak	Складати рушницю на козли
216	چاويدن	[chāvidan]	Sıvımak	Щебетати
217	سریدن	[soridan]	Sürmek	Ковзати
218	کوچیدن	[kuchidan]	Göçmek	Кочувати